ศาสนาอิสลามกับการต่อรองของชาวมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้[1]

อนุสรณ์ อุณโณ
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
anusorn.unno@gmail.com
DOI : 10.14456/tujournal.2016.15

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ศึกษาศาสนาอิสลามและการต่อรองของชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้กระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา โดยอาศัยหมู่บ้านใน อ.รามัน จ.ยะลา เป็นพื้นที่ศึกษา และใช้การสัมภาษณ์และสังเกตการณ์เป็นวิธีการศึกษา ภายใต้คำถามว่าการปฏิบัติศาสนาอิสลามเดิมเป็นอย่างไร กระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติศาสนาอิสลามเดิมอย่างไร และคนในพื้นที่ปรับตัวและต่อรองอย่างไรทั้งในแง่การปฏิบัติศาสนา และในแง่ของการประกอบพิธีกรรมความเชื่อมลายูในครรลองของศาสนาอิสลามที่มีความเข้มงวดมากขึ้น การศึกษาพบว่าก่อนหน้าทศวรรษ 2520 คนในพื้นที่ศึกษาไม่ได้ปฏิบัติศาสนาเข้มงวด ทว่าหลังจากการกลับมาและดำเนินกิจกรรมทางศาสนาของผู้ไปเรียนศาสนาในประเทศซาอุดีอาระเบียรายหนึ่งในช่วงทศวรรษ 2510 ต่อด้วยการกลับมาของผู้ไปเรียนศาสนาในประเทศมุสลิมรายอื่นประกอบกับการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาของ “คณะใหม่” และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ “ดาวะห์” ในเวลาต่อมา ส่งผลให้คนในพื้นที่ศึกษาปฏิบัติศาสนาเคร่งครัดขึ้น กระนั้นชีวิตทางศาสนาของพวกเขาไม่ได้เป็นเนื้อเดียว เพราะแต่ละคนตอบสนองต่อกระแสความตื่นตัวในศาสนาอิสลามภายใต้เงื่อนไขและความจำเพาะต่างกัน ขณะเดียวกันพวกเขาเห็นว่าอัลเลาะห์ คือผู้ที่พวกเขาต้องรับผิดหรือมีพันธกรณีด้วย ไม่ใช่ผู้นำศาสนาหรือขบวนการศาสนา พวกเขาต่อรองกับอัลเลาะห์และตีความคำสอนตามเงื่อนไขและความจำเป็นของตนมากกว่าจะปฏิบัติตามการตีความของผู้นำศาสนา หรือขบวนการศาสนาโดยดุษณี นอกจากนี้ แม้กระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามจะส่งผลให้พิธีกรรมความเชื่อมลายูที่ขัดหลักศาสนาอิสลามถูกยกเลิกไปจำนวนหนึ่ง ทว่าพิธีกรรมความเชื่อมลายูจำนวนมากยังคงดำรงอยู่ในพื้นที่ เนื่องจากผู้ประกอบพิธีได้ให้ความหมายพิธีกรรมความเชื่อใหม่ให้อยู่ในครรลองศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นการอ้างอิงอำนาจของอัลเลาะห์ การเทียบเคียงกับแนวปฏิบัติของศาสดา การอธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์หรือการทำให้กลายเป็นเรื่องทางโลก จึงส่งผลให้ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมความเชื่อมลายูในบ้านกูบาอย่างกว้างขวางท่ามกลางการปฏิบัติศาสนาที่เข้มงวดขึ้น

---

[1] ปรับปรุงจากรายงานวิจัย “‘นบีต๊ะมาแกปีแน’ (นบีไม่กินหมาก): มลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย” ของผู้เขียนซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

คำสำคัญ: อิสลาม, กระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลาม, มลายู, พิธีกรรมความเชื่อมลายู, การต่อรอง, จังหวัดชายแดนภาคใต้

Islam and the Negotiation of Malays of a Southern-Border Province

Anusorn Unno
Faculty of Sociology and Anthropology
Thammasat University
anusorn.unno@gmail.com
DOI : 10.14456/tujournal.2016.15

Abstract

This article is aimed to study Islam and the negotiation of Malays of a southern-border province in the wake of Islamization over the past four decades. The study was conducted in a Malay village of Raman district, Yala province, using interview and observation as research methods. It examines how Islam was practiced in the past, how Islamization took place and affected previous practices of Islam, and how villagers in turn negotiated Islam and Malay rituals. The study found that prior to the 2520s (B.E.) villagers did not practice Islam strictly. But after the return of one villager from Saudi Arabia, where he studied Islam, in the 2510s (B.E.), followed by the returns of other villagers from Muslim countries after they finished studying Islam, plus the spread of “New School” and especially “Dakwah” into the area, villagers began to practice Islam more strictly. However, their religious lives are not monolithic because they responded to Islamization under different conditions and specificities. In addition, they hold that Allah is the only one they account for or are committed to, not religious leaders or religious movements. They negotiated with Allah and interpreted Islamic teachings according to their conditions and necessities rather than passively following religious leaders and movements’ interpretations and orders. Moreover, although some Malay rituals deemed in conflict with Islam were discontinued, many Malay rituals are still alive because “Bo Moh” or ritual specialists have adjusted and reinterpreted Malay rituals to be in line with Islam. The adjustment and reinterpretation include referring to the power of Allah, aligning with the prophet’s practices, explaining rituals scientifically, and secularizing the rituals. Taken together, they made it possible for villagers to hold Malay rituals in the wake of Islamization.

[Thammasat Journal, Volume 35 No.2, 2016]

Keywords: Islam, Islamization, Malays, Malay rituals, negotiation, southern-border province

บทนำ

ในช่วงบ่ายกลางเดือนสิงหาคม 2552 ชานครัวของบ้านหลังหนึ่งในบ้านกูบา[2] อ.รามัน จ.ยะลา ได้ถูกแปรสภาพเป็นสถานที่จัดพิธีสะเดาะเคราะห์และแก้บนชั่วคราว ผู้เข้าร่วมพิธีนั่งรายล้อมถาดบวงสรวงจำนวนแปดถาดตามจำนวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะบวงสรวง ได้แก่ โต๊ะนิ (เจ้าเมืองรามันห์) โต๊ะกูบา (ผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน) โต๊ะแนแนะ (ปู่ย่าตายาย) โต๊ะปานังสาระ (ครูกริช) โต๊ะกือดาวี (ครูศิลปะ) และนบีมูฮัมหมัด เครื่องบวงสรวงในแต่ละถาดประกอบด้วยข้าวเหนียวเหลือง ข้าวเหนียวขาว ขนมพื้นบ้าน หมากพลู น้ำกล้วย ข้าวตอก และไก่ย่าง ยกเว้นเฉพาะถาดบวงสรวงนบีมูฮัมหมัดที่ไม่มีสำรับหมากพลูแต่มีดอกไม้แทน โดยผู้ประกอบพิธีให้เหตุผลว่าเป็นเพราะ "นบีไม่กินหมาก" เนื่องจากท่านเป็นชาวอาหรับ ส่วนดอกไม้เป็นสิ่งที่ชาวอาหรับนิยมใช้ในการประกอบพิธีกรรม จึงสามารถนำมาใช้แทนกันได้ คำถามจึงเป็นว่าเหตุใดจึงต้องจัดถาดบวงสรวงให้กับนบีมูฮัมหมัดทั้งที่พิธีกรรมนี้ประกอบขึ้นตามความเชื่อมลายูไม่ใช่ศาสนาอิสลาม และเหตุใดนบีมูฮัมหมัดจึงไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมลายูได้ อะไรเป็นเขตแดนระหว่างศาสนาอิสลามกับวัฒนธรรมมลายู

คำถามดังกล่าวชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาอิสลามกับวัฒนธรรมมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้สองประการ ประการแรก วัฒนธรรมหรือ "ความเป็นมลายู"[3] มักถูกเชื่อมโยงให้เป็นเนื้อเดียวกับศาสนาอิสลาม ชาวมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้คำว่า "มาโซ๊กนายู" ซึ่งแปลตามตัวอักษรว่า "เข้ามลายู" ในการหมายถึงการรับหรือการเข้าศาสนาอิสลาม แทนที่จะใช้คำว่า "มาโซ๊กอิสลาม" หรือ "เข้าอิสลาม" ตามตัวอักษร เช่นเดียวกับพิธีขริบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศชายที่พวกเขานิยมใช้คำว่า "มาโซ๊กยาวี" ซึ่งแปลว่าการเข้าภาษามลายูที่เขียนด้วยอักษรอาหรับ มากกว่าจะใช้คำว่าสุนัตซึ่งหมายถึงพิธีขริบ ซึ่งการใช้คำว่ามลายูแทนคำว่าอิสลามดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเข้าใจว่าวัฒนธรรมมลายูกับศาสนาอิสลามประสานกันเป็นเนื้อเดียว อย่างไรก็ดี การที่ผู้ประกอบพิธีกล่าวว่านบีมูฮัมหมัดไม่สามารถรับประทานหมากซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมลายูชี้ให้เห็นว่าศาสนาอิสลามใช่จะประสานเข้ากับวัฒนธรรมมลายูได้อย่างเป็นเนื้อเดียวกันเสมอไป

ประการที่สอง การที่ศาสนาอิสลามมีแนวโน้มที่จะผสมผสานเข้ากับประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากกว่าจะขจัดทิ้ง (ดู นิธิ, 2550; Che Man, 1990; Idris, 1995; Teeuw and Wyatt, 1970) ชี้ให้เห็นว่าศาสนาอิสลามมีนัยกว้างขวางและสลับซับซ้อนกว่าสิ่งที่บันทึกไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานและประมวลคำสอนและจริยวัตรของศาสดาหรือฮะดีษ โดยขณะที่ "คณะใหม่" รวมถึงมุสลิมกลุ่มต่าง ๆ ที่ขับเคลื่อนกระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามตีความและปฏิบัติตามคำสอนในคัมภีร์ค่อนข้างจะเคร่งครัด (ดู ศรยุทธ, 2551) ชาวกูบาโดยทั่วไปตีความและปรับใช้

---

[2] เพื่อความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล ชื่อหมู่บ้าน ตำบล และบุคคลในบทความเป็นนามสมมติ หากพ้องกับชื่อสถานที่หรือบุคคลใดมิได้เป็นเจตนาของบทความ

[3] "ความเป็นมลายู" ในที่นี้ใช้ในความหมายที่ว่าเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ก่อตัวขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองจำเพาะ มากกว่าจะเป็นคุณลักษณะตามธรรมชาติที่ติดตัวชาวมลายูมาแต่อดีตกาล (ดู Shamsul, 1994, 2004)

คำสอนในศาสนาอิสลามในลักษณะที่ค่อนข้างยืดหยุ่นเพื่อให้สอดรับกับเงื่อนไขและความจำเป็นของพวกเขา โดยนอกจากการรวมนบีมูฮัมหมัดเข้ามาเป็นหนึ่งในแปดสิ่งศักดิ์สิทธิ์และถวายดอกไม้แทนหมากในพิธีข้างต้นแล้ว พวกเขาตีความและปรับใช้ศาสนาอิสลามในด้านอื่นด้วย นอกจากนี้ แม้แต่ในมุสลิมกลุ่มที่เน้นการปฏิบัติตามคัมภีร์อย่างเคร่งครัดก็ตีความสิ่งที่คัมภีร์บัญญัติไม่เหมือนกันในหลายกรณี การปรับใช้และตีความศาสนาอิสลามที่แตกต่างหลากหลายจึงเป็นคุณสมบัติสำคัญของการปฏิบัติศาสนาอิสลามของชาวกูบา

บทความชิ้นนี้ศึกษาการปฏิบัติศาสนาอิสลามของชาวกูบาและการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมความเชื่อมลายูของพวกเขาให้สอดรับกับการตีความศาสนาอิสลามที่เข้มงวดขึ้น โดยในส่วนของการปฏิบัติศาสนาอิสลาม บทความอาศัยการศึกษาศาสนาอิสลามแนวทางมานุษยวิทยาที่ไม่ได้เน้นเนื้อหาของคัมภีร์หลัก (Scriptural Approach, ดู Kamali, 2002; Moosa, 2000; Zimmermann, 2005 เป็นตัวอย่าง) หากแต่ให้ความสำคัญกับการตีความและการปรับใช้คำสอนศาสนาในชีวิตประจำวันของมุสลิม โดยเฉพาะแนวทางของ John R. Bowen (2003) ที่เสนอว่าศาสนาอิสลามไม่ใช่ชุดของกฎเกณฑ์ที่ตายตัว หากแต่เป็นบรรดาธรรมเนียมที่ขับเคี่ยวกันซึ่งมุสลิมเลือกหยิบใช้และตีความในเงื่อนไขและบริบทต่าง ๆ การศึกษาศาสนาอิสลามจึงไม่ใช่การศึกษาว่าคัมภีร์บัญญัติไว้อย่างไร หากแต่เป็นการศึกษาว่ามุสลิมแต่ละพื้นที่เลือกหยิบใช้และตีความศาสนาอิสลามในแต่ละบริบทและเงื่อนไขอย่างไรมากกว่า ขณะที่ในส่วนของการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมความเชื่อมลายูให้สอดรับกับศาสนาอิสลาม บทความอาศัยแนวการวิเคราะห์ของ Bowen (1993) ที่ชี้ว่ามุสลิมชาว Gayo อาศัยวิธีการใดในการช่วยให้พวกเขายังสามารถประกอบพิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่นที่ขัดกับศาสนาอิสลามต่อไปได้ ด้วยเหตุนี้บทความนี้จึงชี้ให้เห็นว่าเดิมชาวกูบามีวิถีชีวิตและการปฏิบัติศาสนาอย่างไร กระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและพิธีกรรมความเชื่อมลายูอย่างไร และพวกเขาปรับตัวและต่อรองอย่างไรทั้งในฐานะมุสลิมและชาวมลายู[4] โดยอาศัยการศึกษาภาคสนามที่ประกอบด้วยการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์เป็นวิธีการศึกษาหลัก

บ้านกูบา: ตำนานการตั้งถิ่นฐานและสภาพเศรษฐกิจสังคม

บ้านกูบาเดิมตั้งอยู่ในอีกบริเวณซึ่งเป็นพื้นที่สูงน้ำท่วมไม่ถึง ขณะที่บริเวณที่ตั้งบ้านเรือนในปัจจุบันในอดีตมีสภาพเป็นทุ่งนา จนเมื่อเริ่มมีการตัดถนนสายรามัน-มายอในช่วงทศวรรษ 2500 ผู้คนจึงเริ่มอพยพมาตั้งบ้านเรือนริมถนนในบริเวณทุ่งนามากขึ้นจนเกิดเป็นกลุ่มบ้านขึ้นใหม่ในที่สุด สอดคล้องกับตำนานการตั้งถิ่นฐานที่เล่าสืบต่อกันมาที่ว่า ใน พ.ศ. 2353 เจ้าเมืองปตานีได้ตั้งญาติชื่อ “โต๊ะนิ” เป็นเจ้าเมืองรามันห์ ทว่าต่อมา “โต๊ะนิ” ได้แข็งข้อและประกาศตนเป็นอิสระ เจ้าเมืองปตานี

[4] คำว่า “ชาวมลายู” ในที่นี้มีความหมายในเชิงกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ใช่เชื้อชาติหรือในเชิงพันธุศาสตร์ เพราะกลุ่มคนที่เรียกว่า “ชาวมลายู” ในคาบสมุทรมลายูในปัจจุบันประกอบด้วยกลุ่มคนหลายเชื้อชาติที่ผสมผสานกันมาแต่อดีตจนกระทั่งก่อตัวขึ้นเป็นสังคมและวัฒนธรรมมลายูในเวลาต่อมา

จึงส่งกองทัพมาปราบ และด้วยเหตุที่ช้างและม้ามีความสำคัญในการศึก เจ้าเมืองรามันห์จึงมอบหมายให้ "โต๊ะกูบา" เป็นผู้รับผิดชอบในการเลี้ยงและฝึกช้างศึกและม้าศึกในการสู้รบกับปตานี พร้อมกับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นใหม่ ต่อมาเมื่อมีการย้ายการตั้งถิ่นฐานมายังบริเวณปัจจุบันจึงตั้งชื่อที่ตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่ว่ากูบาตามชื่อ "โต๊ะกูบา"

ตำนานการตั้งถิ่นฐานบ้านกูบามีความสำคัญ เพราะชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยมักถูกเหมารวมว่าในอดีตเป็นดินแดนของอาณาจักรปตานี ขณะที่เมืองที่อยู่ด้านในโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ รามันห์ถูกนับโดยประวัติศาสตร์นิพนธ์ชาตินิยมไทยและมลายูว่าเป็น "การริเริ่มของสยาม" (a unilateral Siamese initiative) ในความพยายามที่จะสลายหัวเมืองที่แข็งข้อเช่นปตานีให้กลายเป็นรัฐขนาดเล็กที่สามารถจัดการได้ง่าย และต่อมาทั้งขบวนการแยกดินแดนในอดีตและผู้ก่อความไม่สงบในปัจจุบันต่างอาศัยประวัติศาสตร์ปตานีอันยิ่งใหญ่ในการสร้างความชอบธรรมให้กับเป้าหมายและวิธีการของตน อย่างไรก็ดี นักประวัติศาสตร์บางคนเสนอว่ารามันห์ดำรงอยู่ในฐานะรัฐสุลต่าน (Sultanate) ซึ่งมีการทำเหมืองแร่ดีบุกเป็นฐานเศรษฐกิจอยู่ก่อนแล้ว เมื่อตอนที่สยามสลายอาณาจักรปตานีและแทนที่ด้วย "เจ็ดหัวเมือง" (King, 2009, pp. 485-91) ตำนานการตั้งถิ่นฐานบ้านกูบาจึงหนุนเสริมข้อเสนอนี้อีกทาง ขณะเดียวกันก็เพิ่มในส่วนของการมีปตานีเป็นคู่อริ โดยมีการบวงสรวง "โต๊ะนิ" และ "โต๊ะกูบา" เช่นในพิธีกรรมข้างต้นช่วยตอกย้ำเป็นระยะ และส่งผลให้บ้านกูบามีตำแหน่งแห่งที่จำเพาะในประวัติศาสตร์และความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ส่วนในด้านเศรษฐกิจ ในอดีตชาวกูบาปลูกข้าวในบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนในปัจจุบันเพื่อบริโภคและขาย รวมทั้งทำสวนยางพาราและสวนไม้ผลผสมผสานควบคู่กันไป ทว่าหลังจากที่ยางพาราราคาดีประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิศาสตร์ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากโครงการพัฒนาของรัฐ พวกเขาเลิกทำนาและหันมาทำยางพาราอย่างเข้มข้นตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา โดยบางรายทำการเกษตรประเภทอื่น เช่น สวนไม้ผล ผักสวนครัว เลี้ยงวัวและแพะ รวมถึงประกอบธุรกิจนอกภาคเกษตร เช่น ร้านน้ำชา ร้านขายของชำ ร้านขายก๋วยเตี๋ยว ฯลฯ เป็นรายได้เสริม มีไม่มากที่ไปทำงานรับจ้างกรีดยางและเป็นลูกจ้างร้านอาหารในมาเลเซีย และมีน้อยมากที่รับราชการและเป็นพนักงานบริษัทเอกชน บ้านกูบาจึงมีระบบเศรษฐกิจที่วางอยู่บนยางพาราเหมือนหลายชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

อย่างไรก็ดี นอกจากยางพารา ธุรกิจที่มีความคึกคักเฟื่องฟูในบ้านกูบา คือ น้ำต้มใบกระท่อม นอกจากเป็นเพราะไม่มีตำรวจประจำการในพื้นที่อันสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบ รวมถึงเป็นเพราะทหารในพื้นที่บางคนเป็นลูกค้าประจำและให้ความคุ้มครอง ยังเป็นเพราะผู้ใหญ่บ้าน "ใส่เกียร์ว่าง" เนื่องจากกลัวว่าคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะวัยรุ่นเลือดร้อนจะทำร้ายหรือว่าสร้างความเสียหายให้กับทรัพย์สินของตน จึงส่งผลให้ธุรกิจน้ำต้มใบกระท่อมขยายตัวอย่างกว้างขวางในบ้านกูบา ปัจจุบันมีผู้ผลิตและจำหน่ายน้ำต้มใบกระท่อมจำนวนห้ารายและเป็นที่รู้จักไปทั่วจนกระทั่งมีการเปรียบเปรยแกมประชดประชันกันว่าเป็น "OTOP" ประจำหมู่บ้าน แต่ละวันมีลูกค้าหมุนเวียน

มาใช้บริการไม่ขาดสาย มีทั้งที่เป็นคนในหมู่บ้านและจากหมู่บ้านใกล้เคียงรวมถึงที่อยู่ห่างไกลออกไป ที่ผู้ใหญ่บ้านและกำนันปราบปรามธุรกิจนี้อย่างเด็ดขาด

ความคึกคักเฟื่องฟูของธุรกิจน้ำต้มใบกระท่อมส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมในบ้านกูบา กล่าวกันว่าวัยรุ่นชายในหมู่บ้านประมาณร้อยละ 70 ดื่มน้ำต้มใบกระท่อม ทั้งประเภทที่ดื่มเป็นประจำและเป็นครั้งคราว พวกเขามักจะจับกลุ่มกันดื่มน้ำต้มใบกระท่อมในที่ลับ เช่น สวนยางพาราแทนที่จะจับกลุ่มกันบริเวณศาลาริมถนนและหยอกล้อหญิงสาวที่ผ่านไปมาเช่นวัยรุ่นสมัยก่อน หลายคนออกจากโรงเรียนกลางคันและทำงานไม่เป็นหลักแหล่ง อาศัยเงินค่าจ้างในการซื้อน้ำต้มใบกระท่อม ทว่าบางคนใช้วิธีลักขโมยทรัพย์สิน ขี้ยาง รวมถึงผลผลิตการเกษตรประเภทอื่นแล้วนำไปขาย สร้างความกังวลให้ผู้ปกครองและชาวกูบาทั่วไปเป็นอย่างมาก ทว่าพวกเขาก็ไม่อยู่ในสถานะที่จะแก้ปัญหาได้ ขณะที่บางคนเห็นว่าการดื่มน้ำต้มใบกระท่อมเป็นความหย่อนยานทางศาสนาที่ตกค้างมาแต่อดีต แม้ปัจจุบันพวกเขาส่วนใหญ่จะมีความเคร่งครัดในศาสนามากขึ้นแล้วก็ตาม

วิถีชีวิตและการปฏิบัติศาสนาอิสลามในอดีต

ชาวกูบาสูงวัยจำนวนหนึ่งเล่าว่าก่อนทศวรรษ 2520 พวกเขาไม่ได้ปฏิบัติศาสนาอิสลามเคร่งครัดมากนัก ส่วนใหญ่ไม่ได้ละหมาดครบวันละห้าเวลา มัสยิดไม่ค่อยมีคนแม้กระทั่งในการละหมาดเที่ยงวันศุกร์ หลายคนไม่ได้ถือศีลอดในช่วงเดือนรอมฎอน รวมทั้งไม่มีการสอนศาสนาหรือว่าการอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน ผู้หญิงไม่ได้สวมผ้าคลุมศีรษะอีกทั้งยังทักทายผู้ชายที่ไม่ใช่ญาติด้วยการจับมือ ผู้ชายจำนวนมากไม่ได้สวมหมวกศาสนารวมทั้งยังมักนุ่งกางเกงขาสั้นขณะอยู่นอกบ้าน ขณะที่ในวัน “ฮารีรายอ” หรือ “อีดริล ฟิตรี” (วันฉลองการสิ้นสุดการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน) พวกเขานิยมเดินทางไปชมภาพยนตร์ในตัวจังหวัดรวมทั้งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจในสถานที่ต่าง ๆ โดยสถานที่ท่องเที่ยวยอดนิยมแห่งหนึ่งในขณะนั้น คือ ถ้ำภายในวัดคูหาสวรรค์ในตัวจังหวัดยะลา

นอกจากนี้ ในช่วงทศวรรษ 2500 มีกิจกรรมที่เป็นบาปจำนวนมากในหมู่บ้าน นับตั้งแต่การพนัน มีสนามวัวชนสองสนามและบ่อนไก่ชนสามบ่อน ซึ่งแม้ไม่ได้จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายแต่ก็ไม่เคยถูกจับกุม กลับมีเจ้าหน้าที่ตำรวจบางคนเป็นลูกค้าประจำ ขณะเดียวกันก็มีบ่อนไฮโลหนึ่งบ่อนเป็นของพี่น้องชาวจีนซึ่งเช่าบ้านคนในพื้นที่แล้วดัดแปลงเป็นบ่อนไฮโล ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่แต่บางครั้งก็มีเจ้าหน้าที่ตำรวจมาร่วมเล่นด้วย พวกเขาเปิดบ่อนไฮโลในบ้านกูบาประมาณห้าปีก่อนจะย้ายไปประกอบธุรกิจในตัวอำเภอรามัน นอกจากนี้ มีร้านจำหน่ายฝิ่นหนึ่งร้าน เจ้าของเป็นชาวจีนที่เช่าบ้านคนในพื้นที่แล้วดัดแปลงเป็นร้านจำหน่ายฝิ่น พร้อมกับสร้างกระท่อมในป่าริมฝั่งแม่น้ำสายบุรีสำหรับเป็นสถานที่สูบฝิ่นของลูกค้า เขาดำเนินกิจการได้ประมาณ 10 ปี ก่อนจะถูกสังหารเพื่อชิงทรัพย์ระหว่างเดินทางกลับจากทำธุระ

แม้การพนันและการสูบฝิ่นรวมถึงกิจกรรมอื่นจะเป็นบาปตามหลักศาสนาอิสลาม แต่ไม่มีผู้นำศาสนาคนใดแจ้งให้ผู้ประกอบธุรกิจเลิกหรือห้ามไม่ให้ชาวกูบาเข้าไปเกี่ยวข้อง ชาวกูบามักอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวเข้ากับความไม่รู้ศาสนาอิสลามของคนในอดีต ดังคำกล่าวของ “ยีแย”

ผู้ประกอบการพิธีฮัจญ์วัย 51 ปีที่ว่า "พวกนั้น [ชาวกูบาในอดีต] ทำตัวเหมือนกับไม่มีศาสนา ผู้หญิงไม่คลุมผ้าแล้วก็ทักทายผู้ชายด้วยการจับมือ ผู้ชายนุ่งกางเกงขาสั้น ไม่ได้นุ่งโสร่งอย่างในทุกวันนี้ พวกนี้คบชู้แล้วก็กินน้ำตาลเมา บางคนเมาทั้งวัน พวกนี้ทำตัวเหมือนกับเป็นสัตว์" (ยีแย, สัมภาษณ์ 25 ตุลาคม 2554)

อย่างไรก็ดี "แชวอละ" อดีตผู้ใหญ่บ้านวัย 84 ปีมีทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่างออกไป เขากล่าวว่าเขาเล่นพนันไก่ชน วัวชน และไฮโล แสดงดนตรี ชอบดูมหรสพ หรือแม้กระทั่งเลี้ยงสุนัขไว้ช่วยล่าสัตว์ และรู้ดีว่ากิจกรรมเหล่านี้เป็นบาปเพราะว่าเขาเรียนปอเนาะที่ ต.บาลอ อ.รามัน สมัยเป็นเด็ก แต่สาเหตุที่เขาทำกิจกรรมเหล่านี้เป็นเพราะว่าเขา "อยากสนุก เรารู้ว่าทำบาปมากกว่าบุญ แต่ว่ามันสนุก" (แชวอละ, สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2554)

คำถามจึงเป็นว่าเหตุใดปัจจุบัน "แชวอละ" จึงเลิกพฤติกรรมที่เขาคิดว่าเป็นบาปดังกล่าว เหตุใดธุรกิจผิดศีลธรรมจึงสูญหายไปจากบ้านกูบาจนแทบหมดสิ้น และเหตุใดชาวกูบาจึงหันมาปฏิบัติศาสนาอิสลามเคร่งครัดมากขึ้นดังในปัจจุบัน

กระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลาม

แม้ชาวกูบามีทัศนะเกี่ยวกับพฤติกรรมในอดีตต่างกัน แต่พวกเขาเห็นว่าสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมดังกล่าวคือการกลับมาของ "บาบอ" โดย "บาบอ" เกิดและเติบโตที่กูบาใต้ เมื่ออายุได้ 14 ปีเขาได้ไปศึกษาศาสนาอิสลามที่ปอเนาะใน ต.บาลอ อ.รามัน หลังสำเร็จการศึกษาที่ปอเนาะ เขาได้แต่งงานกับผู้หญิงในหมู่บ้านใกล้เคียงก่อนเดินทางไปประเทศซาอุดีอาระเบียด้วยกัน เพื่อศึกษาต่อด้านศาสนาด้วยทุนของสถาบันศาสนาในประเทศซาอุดีอาระเบีย เขากลับมาบ้านกูบาพร้อมภรรยาประมาณต้นทศวรรษ 2510 ในฐานะชาวกูบาคนแรกที่สำเร็จการศึกษาด้านศาสนาจากประเทศในตะวันออกกลาง เขาเปิดชั้นเรียนศาสนาตอนค่ำที่มัสยิดกูบาใต้ ต่อมาได้เปิดโรงเรียนปอเนาะใกล้บ้านก่อนจะปิดตัวลงในปีถัดมาเพราะน้ำท่วม รวมทั้งได้เปิดโรงเรียนตาดีกาใกล้บ้านซึ่งดำเนินการมาถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ เขามักสอนศาสนาตามบ้านเรือนของชาวกูบาและบริเวณใกล้เคียง

การกลับมาของ "บาบอ" ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติศาสนาอิสลามในบ้านกูบา "แดมอ" อดีต "เด็กปอเนาะ" ของ "บาบอ" กล่าวว่า "เมื่อก่อนคนที่นี่ทำผิดศาสนากันเยอะ แต่ต่อมาก็ค่อย ๆ ตัดออก อย่างเมื่อก่อนนกบางชนิดเข้าบ้านคนก็จะทำขนมรูปนกเอาไว้ไล่นก เพราะกลัวว่านกจะนำสิ่งชั่วร้ายเข้ามาในบ้าน แต่ว่าตอนนี้เลิกทำกันแล้ว เพราะว่าบาบอสอนให้รู้ว่าผิดหลักศาสนา" (แดมอ, สัมภาษณ์ 25 กันยายน 2554) นอกจากนี้ เขาเห็นว่าการที่ปัจจุบันคนในหมู่บ้านหันมาสนใจศาสนาเป็นผลมาจากการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาของ "บาบอ"

อย่างไรก็ดี ชาวกูบาบางคนไม่เห็นด้วยกับการอธิบายความเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติศาสนาด้วย "บาบอ" เพียงปัจจัยเดียว เช่น "แชวอละ" กล่าวว่าก่อนที่ "บาบอ" จะกลับมาชาวกูบามีความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลามอยู่แล้วและก็ตระหนักดีว่าอะไรเป็นบาป แต่สาเหตุประการหนึ่งที่พวกเขายังคง

ทำบาปก็เพราะไม่มีใครนำให้กระทำในสิ่งที่ถูกต้อง และส่วนใหญ่ไม่ได้รู้สึกว่าต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของ "บาบอ" มากนัก สาเหตุหลักที่พวกเขาเลิกกิจกรรมผิดบาปเป็นเพราะรู้สึกละอายมากกว่า (แชวอละ, สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2554)

นอกจากนี้ แม้ในชาวกูบารายที่เห็นว่า "บาบอ" เป็นปัจจัยสำคัญ บางคนเห็นว่ามีปัจจัยอื่น ๆ หนุนเสริมด้วย เช่น "ยีแย" กล่าวว่า "บาบอ" กลับมาประกอบกิจกรรมทางศาสนาในช่วงเวลาที่เด็กจำนวนมากโดยเฉพาะในส่วนกูบาใต้เริ่มสำเร็จการศึกษาด้านศาสนาและได้กลับมายังบ้าน พวกเขาไม่เพียงแต่เริ่มปฏิบัติศาสนาอิสลามที่ "ถูกต้อง" ตามที่ร่ำเรียนมา หากแต่ยังกระตุ้นให้ญาติได้ปฏิบัติตามด้วย ประการสำคัญ ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันศาสนาอิสลามสายต่าง ๆ ได้แก่ "คณะใหม่" และ "ดาวะห์"[5] เริ่มแพร่เข้ามา ซึ่งเป็นปัจจัยหนุนเสริมให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติศาสนาอิสลามในบ้านกูบาในที่สุด (ยีแย, สัมภาษณ์ 25 กันยายน 2554)

"ยีแย" เล่าว่า "คณะใหม่" เป็นส่วนหนึ่งของนิกายในศาสนาอิสลามชื่อวาฮะบิสม์ ซึ่งมีจุดกำเนิดในประเทศซาอุดีอาระเบียเมื่อประมาณ 300 ปีที่แล้ว เข้าสู่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในต้นทศวรรษ 2520 มีเป้าหมายที่จะแก้ไขศาสนาอิสลามให้ถูกต้องด้วยการยึดคัมภีร์อัลกุรอานและวัตรปฏิบัติของศาสดา ขณะเดียวกันก็ต้องการชำระศาสนาอิสลามให้บริสุทธิ์ด้วยการขจัดความเชื่อท้องถิ่นทิ้งเสีย วาฮะบิสม์จึงถูกเรียกว่า "คณะใหม่" เพื่อจะได้ต่างจากอิสลามท้องถิ่น/ดั้งเดิมหรือ "คณะเก่า" (สำหรับการอภิปรายประเด็น "คณะใหม่" ในมาเลเซีย ดู Roff, 1998)

"คณะใหม่" แพร่เข้ามาในกูบาผ่านทาง "ยีแย" และ "บาบอเอ" ซึ่งเคยทำงานในประเทศซาอุดีอาระเบีย ทว่าไม่ประสบความสำเร็จ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะชาวกูบาเชื่อว่าศาสนาอิสลามที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นสิ่งที่ถูกต้องอยู่แล้ว และเห็นว่า "คณะใหม่" ยึดตามคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของศาสดาที่บันทึกในฮะดีษเท่านั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้รู้ทางศาสนา ซึ่งส่งผลให้ชาวกูบาที่เป็น "เด็กปอเนาะ" ปฏิเสธ "คณะใหม่" ไปโดยปริยาย ดังที่ "แดมอ" กล่าวว่า "วาฮาบีเขาจะไม่ยอมรับอุลามะเก่า ๆ ของเรา เพราะว่าเขาจะยึดจากอัลกุรอานและฮะดีษ แต่เราคิดว่ายังควรจะต้องมีอุลามะเพราะว่าเขาอ่านจากฮะดีษแล้วมาอธิบายให้ละเอียดอีกที" (แดมอ, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2555) ขณะที่นาย "มาเนาะ" อดีตผู้ใหญ่บ้าน กล่าวว่าเขาไม่อนุญาตให้ "คณะใหม่" เข้ามาดำเนินกิจกรรม

[5] ถึงแม้มุสลิมในชายแดนภาคใต้รวมทั้งในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยเรียกขบวนการทางศาสนาอิสลามซึ่งขยายตัวอย่างกว้างขวางในประเทศไทยว่า "ดาวะห์" ทว่าในความเป็นจริงขบวนการทางศาสนาดังกล่าวมีชื่อว่า "เญมะอ๊ะห์ ตะบลิ๊ก" (Jemaah Tabligh หรือ Tablighi Jamaat) ซึ่งเป็นขบวนการศาสนาข้ามชาติซึ่งก่อตัวขึ้นใน พ.ศ. 2469 ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในประเทศอินเดีย ในฐานะที่เป็นปฏิกิริยาต่อขบวนการฟื้นฟูศาสนาฮินดูซึ่งมุสลิมในอินเดียเห็นว่าเป็นภัยคุกคามต่อพวกเขา วัตถุประสงค์หลักของขบวนการเป็นการชักชวนมุสลิมโดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางให้เข้าใกล้วัตรปฏิบัติของศาสดา ต่อมาขบวนการได้ขยายตัวจากระดับท้องถิ่นเป็นระดับชาติและข้ามชาติในที่สุด ปัจจุบันมีสมาชิกอยู่ในกว่า 150 ประเทศทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทย (ดู Metcalf, 2002; Horstmann, 2007a, 2007b) ขณะที่ "ดาวะห์" หมายถึง คำสั่งสอนในศาสนาอิสลามที่มุ่งเน้นให้มุสลิมมีศรัทธาปสาทะในศาสนาอย่างแรงกล้า ไม่ใช่ขบวนการทางศาสนา รวมทั้งไม่มีขบวนการทางศาสนาใดใช้ชื่อว่า "ดาวะห์"

ในหมู่บ้านเพราะเห็นว่า “คณะใหม่” มีลักษณะสุดโต่งและศาสนาอิสลามที่ปฏิบัติกันอยู่ก็ดีอยู่แล้ว (มาเนาะ, สัมภาษณ์ 21 กันยายน 2554)

ขณะที่ “คณะใหม่” ไม่สู้จะได้รับการยอมรับ “ดาวะห์” กลับประสบความสำเร็จในบ้านกูบา ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ “ดาวะห์” ไม่ได้เสนอความเชื่อใหม่ รวมทั้งไม่ได้ห้ามความเชื่อดั้งเดิมอย่างรุนแรง “แดมอ” กล่าวว่า “ดาวะห์นี่เรารับได้เพราะว่าอยู่ในสี่นิกายของซุนนะฮ์ แล้วพวกดาวะห์ก็แค่เคร่งแล้วก็ชวนให้คนเข้าสู่แนวทางศาสนา” (แดมอ, สัมภาษณ์ 8 พฤศจิกายน 2554) เช่นเดียวกับ “มาเนาะ” ที่อนุญาตให้ “ดาวะห์” ดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้านเพราะเห็นว่า “ดาวะห์ชวนมุสลิมให้เดินตามรอยศาสดา” (มาเนาะ, สัมภาษณ์ 21 กันยายน 2554)

ชาวกูบาบางคนเข้าร่วม “ดาวะห์” เพราะเชื่อว่า “ดาวะห์” จะนำพวกเขาไปในทิศทางที่ถูกต้อง เช่น สมาชิกวัยหนุ่มคนหนึ่งกล่าวว่าเขาเข้า “ดาวะห์” เพราะต้องการเป็นคนดี สมาชิกวัยกลางคนอีกคนกล่าวว่า “ดาวะห์” สอนให้เขารู้ว่ามารยาททีดีเป็นอย่างไร ซึ่งเขาคิดว่าสิ่งนี้ คือ หัวใจของศาสนาอิสลาม และเพราะเหตุที่เชื่อกันว่า “ดาวะห์” สามารถชี้ทางที่ถูกต้องให้ได้ สมาชิก “ดาวะห์” จำนวนมากจึงเป็นบุคคลที่มีประวัติโชกโชน เช่น “โต๊ะซากี” แกนนำ “ดาวะห์” บ้านกูบา เข้าร่วม “ดาวะห์” หลังถูกคุมขังในเรือนจำเป็นเวลาหนึ่งปีระหว่างการพิจารณาคดีฆ่าคนตายสามคนและได้รับการปล่อยตัวโดยไม่มีความผิด เช่นเดียวกับ “แบแน” เจ้าของร้านน้ำชาในหมู่บ้าน เข้าร่วม “ดาวะห์” หลังติดคุกเป็นเวลาหลายปีด้วยข้อหาพยายามฆ่า “แชวอละ”

เงื่อนไขและปัจจัยข้างต้นส่งผลให้ชาวกูบาปฏิบัติศาสนาเคร่งครัดมากขึ้น การละหมาดวันละห้าเวลาเป็นที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไป ผู้ชายแทบทุกคนไปละหมาดที่มัสยิดตอนเที่ยงวันศุกร์ ผู้หญิงแทบทั้งหมู่บ้านสวมฮิญาบ และแทบไม่มีใครไม่ถือศีลอดในช่วงเดือนรอมฎอน บ้านกูบากลายเป็นตัวอย่างหนึ่งของชุมชนมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผู้คนเคร่งครัดศรัทธาในศาสนาอิสลาม

มุสลิมบ้านกูบา

ชาวกูบาใช้ชีวิตในครรลองศาสนาตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต โดยภายหลังการคลอด โต๊ะครูจะสวดอาซานให้มารดาและทารกฟังก่อนจะละหมาดบริเวณหูขวาทารก พร้อมกับเปิดปากทารกด้วยอินทผลัม น้ำผึ้ง หรือนมสด จากนั้นเมื่อทารกอายุครบ 40 วันจะมีการทำพิธีอาเกรเก๊าะให้ทารกด้วยวัวหรือแพะก่อนจะเข้าสู่พิธีขริบ โดยเด็กผู้ชายจะเข้าพิธีในช่วงอายุตั้งแต่ 40 วันถึง 15 ปี ส่วนเด็กผู้หญิงจะเป็นการกรีดบริเวณอวัยวะเพศพอให้เลือดออกหลังแรกเกิดและไม่มีการประกอบพิธีเหมือนเด็กผู้ชาย และเมื่อโตพอจะอ่านออกเขียนได้ พวกเขาจะเรียนการอ่านออกเสียงคัมภีร์อัลกุรอานตอนค่ำที่มัสยิดหรือบ้านผู้สอน ส่วนวันเสาร์อาทิตย์พวกเขาไปเรียนที่ตาดีกาซึ่งสอนทั้งศาสนาอิสลามและวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมความแล้วพวกเขาศึกษาศาสนาอิสลามทุกวัน

หลังสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา นอกจากโรงเรียนมัธยมศึกษา เด็กจำนวนมากนิยมศึกษาต่อที่ “โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม" ซึ่งสอนศาสนาอิสลามควบคู่วิชาสามัญ ส่วนรายที่ต้องการศึกษาศาสนาอิสลามอย่างเข้มข้นเพียงอย่างเดียว (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชายและมีจำนวนไม่มาก)

จะไปศึกษาต่อที่ปอเนาะ ซึ่งไม่กำหนดว่าจะต้องใช้เวลาเท่าใดจึงจะสำเร็จ ขึ้นกับความประสงค์ของผู้เรียนและความเห็นของผู้สอน โดยเด็กที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวนหนึ่งศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

แม้การศึกษาศาสนาอิสลามในสถาบันการศึกษาสิ้นสุดที่ระดับมัธยมศึกษา ทว่าการศึกษาศาสนาอิสลามในชีวิตประจำวันไม่มีสิ้นสุด ชาวกูบาสามารถศึกษาศาสนาอิสลามในหมู่บ้านอย่างน้อยสามแนวทาง ได้แก่ การอ่านออกเสียงคัมภีร์อัลกุรอานตอนค่ำที่มัสยิด การอ่านออกเสียงคัมภีร์อัลกุรอานที่บ้านผู้สอน และการฟัง “บาบอ” สอนศาสนาที่มัสยิด ขณะเดียวกันพวกเขาปฏิบัติตามหลักห้าประการของศาสนาอิสลาม (การปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลเลาะห์ การละหมาด การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน การบริจาคเงินหรือการจ่ายซะกาต และการประกอบพิธีฮัจญ์) ค่อนข้างครบถ้วน พวกเขาจึงเป็นตัวอย่างของมุสลิมที่เคร่งครัดศรัทธา

อย่างไรก็ดี แม้โดยภาพรวมชาวกูบาเป็นมุสลิมที่เคร่งครัดศรัทธา ทว่าชีวิตทางศาสนาของพวกเขาไม่ได้เป็นเนื้อเดียว เพราะแต่ละคนมีปฏิสัมพันธ์กับกระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามต่างกันขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยเฉพาะของแต่ละคน จึงก่อให้เกิดมุสลิมที่หลากหลาย มีทั้งที่เคร่งครัด หย่อนยาน และที่อยู่ระหว่างขั้วทั้งสอง ดังกรณีต่อไปนี้

“โต๊ะซากี” เป็นมุสลิมที่เคร่งครัด เขาไม่เพียงแต่ละหมาดวันละห้าเวลา หากแต่ยังหมั่นไปละหมาดที่มัสยิด อีกทั้งยังมักเดินทางไปละศีลอดที่มัรกัซหรือศูนย์ดาวะห์ที่ตัวจังหวัดยะลา นอกจากนี้เขาเป็นแกนนำดาวะห์ในหมู่บ้านและใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับกิจกรรมดาวะห์ ทุกคืนวันพฤหัสบดีเขาจะเดินทางไปยังมัรกัซเพื่อร่วมประชุมคณะกรรมการดาวะห์ประจำสัปดาห์ เขามัก “ออกดาวะห์” ไปยังสถานที่ต่าง ๆ และหากคณะดาวะห์อื่นเดินทางมายังหมู่บ้านเขาจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างมัสยิดกับคณะดาวะห์รวมถึงคอยดูแลอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ให้

เช่นเดียวกับ “แมะ” สตรีวัย 65 ปี เธอไม่เพียงแต่ละหมาดวันละห้าครั้ง หากแต่การละหมาดแต่ละครั้งของเธอยังยาวกว่าปกติเพราะเธอเลือกบทยาวในส่วนที่ให้เลือกตามความสมัครใจ อีกทั้งยังสวดมนต์ต่อหลังละหมาด นอกจากนี้ เธอมักสวดมนต์ในตอนดึกและเช้ารวมทั้งถือศีลอดในบางวันตลอดทั้งปี ขณะเดียวกันเธอเรียนอ่านอัลกุรอานสัปดาห์ละสองวัน ฟัง “บาบอ” สอนศาสนาสัปดาห์ละสองคืน และฟังครูสอนศาสนาที่มีชื่อเสียงบรรยายธรรมที่มัสยิดเป็นประจำ เธอจึงมักถูกนับให้เป็นตัวอย่างของผู้หญิงมุสลิมที่เคร่งครัดศรัทธาในบ้านกูบา

ในทางกลับกัน ชาวกูบาจำนวนหนึ่งปฏิบัติศาสนาไปในทางหย่อนยาน เช่น “ตาฮา” ชายวัยกลางคนลูกสองและไม่ได้ประกอบอาชีพใดเด่นชัด เขาละหมาดน้อยครั้งหรืออาจไม่ได้ละหมาดเลยในบางวัน และเป็นผู้ชายกูบาเพียงไม่กี่คนที่ไม่ค่อยได้ไปละหมาดเที่ยงวันศุกร์ที่มัสยิด เขาไม่ค่อยถือศีลอดในเดือนรอมฎอน อีกทั้งยังดื่มน้ำต้มใบกระท่อมเป็นกิจวัตร เขาลอบดื่มสุราและเบียร์ในเมืองยะลาเป็นบางครั้ง และลือกันว่าเขาเสพยาบ้าด้วย นอกจากนี้ เขาไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มดาวะห์ โทรทัศน์สัญญาณดาวเทียมที่ร้านน้ำชาของเขามักเปิดเพลงยอดนิยม ละคร และภาพยนตร์ และเขามักสวมกางเกงกีฬาขาสั้นเหนือเข่าแทนจะเป็นโสร่งหรือกางเกงขายาวยามอยู่นอกบ้าน

ส่วนผู้หญิงกูบาที่มักถูกหยิบยกเป็นตัวอย่างของผู้ปฏิบัติศาสนาหย่อนยานคือ “ไลลา” หญิงหม้ายวัยรุ่นไม่มีอาชีพเป็นหลักแหล่ง เธอมักสวมกางเกงยีนส์และเสื้อยืดรัดรูป ไม่ค่อยสวมฮิญาบขณะอยู่นอกบ้าน รวมทั้งละหมาดไม่ครบห้าครั้งในแต่ละวัน และแทบไม่ถือศีลอดในช่วงเดือนรอมฎอน นอกจากนี้ ลือกันว่าเธอใช้ยาเสพติดหลายชนิด นับตั้งแต่น้ำต้มใบกระท่อม กัญชา ไปจนกระทั่งยาบ้า

อย่างไรก็ดี ชาวกูบาทั่วไปไม่ได้ปฏิบัติศาสนาเคร่งครัดหรือว่าหย่อนยาน หากแต่อยู่ระหว่างขั้วทั้งสองนี้ ขณะเดียวกันความเป็นมุสลิมของแต่ละคนไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว คนที่ปกติเคร่งครัดศรัทธาอาจละเลยการปฏิบัติวัตรทางศาสนาในบางครั้งจนถูกวิพากษ์วิจารณ์ เช่น “แมะ” ขาดเรียนอัลกุรอานสองครั้งต่อกันเพราะเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน ส่งผลให้เธอถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่มีความมุ่งมั่นตั้งใจเรียนมากพอ และในทางกลับกัน “ตาฮา” มักทำหน้าที่เป็นคนอาบน้ำศพซึ่งคนจำนวนมากไม่กล้าอาสาแม้จะเป็นกิจกรรมที่เชื่อว่าได้บุญมาก ส่งผลให้เขาได้รับการยกย่องชื่นชมทั้งในแง่ความกล้าหาญและการอุทิศตนให้ศาสนา ประการสำคัญ ความแตกต่างในความเป็นมุสลิมไม่ได้ก่อให้เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มเฉพาะหรือกีดกันบุคคลอื่นออกจากกลุ่ม ชาวกูบามักจับกลุ่มคุยกันไม่ว่าคนนั้นจะมีความเคร่งครัดหรือหย่อนยานอย่างไร และไม่มีใครทำหน้าที่เป็น “ตำรวจศีลธรรม” ตำหนิหรือวิพากษ์วิจารณ์คนที่มีพฤติกรรมหย่อนยานในวงสนทนา ตรงกันข้าม ชาวกูบามักให้ผู้มีพฤติกรรมหย่อนยานเล่าประสบการณ์โลดโผนให้ฟังเนื่องจากเป็นประสบการณ์ที่พวกเขาไม่ค่อยมีโอกาสสัมผัส บ้านกูบาจึงประกอบด้วยมุสลิมที่หลากหลายและสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ระดับหนึ่ง

การต่อรองอัลเลาะห์และการตีความศาสนาอิสลามในชีวิตประจำวัน

สาเหตุที่ชาวกูบาตอบสนองต่อกระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามต่างกันจนก่อเกิดมุสลิมที่หลากหลายส่วนหนึ่งเป็นเพราะพวกเขาถือว่าการปฏิบัติศาสนาเป็นความรับผิดชอบของแต่ละคน พวกเขาไม่ได้คิดว่าผู้นำศาสนารวมทั้งผู้ขับเคลื่อนศาสนาอิสลามกระแสต่าง ๆ คือบุคคลที่พวกเขาต้องเชื่อฟังหรือรับผิดด้วย มีแต่อัลเลาะห์เท่านั้นที่พวกเขาเห็นว่าจะต้องมีพันธกรณีด้วย ดังกรณี “ดาแมะ” เจ้าของร้านน้ำชาซึ่งมีพฤติกรรมหมิ่นเหม่ในหลายลักษณะ

“ดาแมะ” เปิดร้านขายน้ำชาริมถนน ทว่าธุรกิจของเขากว้างขวางกว่าการขายน้ำชา นอกจากน้ำมันรถหนีภาษีบรรจุขวดที่วางจำหน่ายหน้าร้าน เขาจำหน่ายบุหรี่ต่างประเทศหนีภาษีรวมทั้งรับพนันฟุตบอลต่างประเทศ เขากล่าวว่าการขายน้ำมันเถื่อนและบุหรี่หนีภาษีรวมถึงการรับพนันฟุตบอลเป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่ก็ไม่ได้ผิดศีลธรรมรุนแรง เป็นการหาเช้ากินค่ำของชาวบ้านที่ไม่ได้มีการศึกษาระดับปริญญา มีกิจกรรมผิดกฎหมายที่เขาเกี่ยวข้องด้วยเพียงกิจกรรมเดียวที่เขาคิดว่าเป็นบาป สิ่งนั้นคือหวยใต้ดิน

“ดาแมะ” ยอมรับว่าการเล่นหวยเป็นบาป แต่เขาไม่สามารถหักห้ามใจได้ เมื่อถามว่าเคยถูกผู้นำศาสนาตำหนิหรือห้ามปรามหรือไม่ เขาตอบว่า “ไม่เคย แล้วอันนี้มันเป็นสิทธิส่วนบุคคลของเรา” (ดาแมะ, สัมภาษณ์ 5 กรกฎาคม 2554) เขากล่าวว่าในฐานะมุสลิมมีแต่ตัวเขาเท่านั้นที่จะเป็นผู้

รับผลพวงจากการกระทำของตน และมีเฉพาะอัลเลาะห์เท่านั้นที่เขาต้องรับผิดหรือว่ามีพันธกรณีด้วย นอกจากนี้ เขากล่าวว่า

> มุสลิมสามารถล้างบาปทั้งหมดที่ผ่านมาได้ด้วยการสัญญากับอัลเลาะห์ว่าคุณจะไม่ทำมันอีก "อัลเลาะห์จะยกโทษให้คุณถ้าหากว่าคุณทำตามสัญญา แต่ถ้าคุณไม่ทำตามสัญญาบาปก็จะเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า แมะจะทำสัญญากับอัลเลาะห์ตอนแก่ว่าจะเลิกเล่นหวยเพราะว่าถึงตอนนั้นแมะคงไม่อยากจะเล่นหวยอีกและบาปในอดีตก็จะหมดไป" (ดาแมะ, สัมภาษณ์ 5 กรกฎาคม 2554)

การทำสัญญากับอัลเลาะห์เป็นสิ่งที่ชาวกูบาโดยทั่วไปปฏิบัติเมื่อพวกเขาเผชิญกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความผิดบาป เช่น "จามุ" แฟนมหรสพตัวยง กล่าวว่าแท้จริงแล้วการชมมหรสพเพื่อความบันเทิงถือเป็นบาปในศาสนาอิสลาม แต่เขาหักห้ามใจตัวเองไม่ได้ สิ่งที่เขาสามารถกระทำได้ก็คือ "จามุจะสัญญากับอัลเลาะห์เมื่อตอนแก่ว่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องสนุกอย่างนี้อีกต่อไปแล้ว บาปในอดีตทั้งหมดก็จะหมดไป แล้วเราก็จะไม่ถูกลงโทษหลังจากตาย" (จามุ, สัมภาษณ์ 15 กันยายน 2554)

วิธีจัดการปัญหาเกี่ยวกับบาปอีกวิธี คือ การจำแนกตามระดับความรุนแรงของบาป โดย "กิจกรรมบาป" ที่ชาวกูบาเกี่ยวข้องด้วยส่วนใหญ่มักถูกจัดว่าเป็นบาปเล็กน้อย เช่น "เซ็ง" ประธานชมรมนกกรงหัวจุกหมู่ 1 กล่าวว่าการจัดแข่งนกกรงหัวจุกเช้าวันศุกร์เป็นบาป แต่สาเหตุที่ต้องทำเช่นนั้นเป็นเพราะไม่เหลือเวลาอื่นให้เลือกในรอบสัปดาห์และบาปจากการกระทำดังกล่าวก็มีไม่มาก (เซ็ง, สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2554) ในทำนองเดียวกัน "ดาแมะ" กล่าวว่าการเล่นหวยเป็นบาปแต่ไม่รุนแรง เขารวมทั้งชาวกูบาคนอื่นบางคนจึงยังคงเล่นหวยอยู่ (ดาแมะ, สัมภาษณ์ 5 กรกฎาคม 2554)

ส่วนการกระทำที่มีความผิดบาปร้ายแรง เช่น การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พวกเขาอาศัยการตีความคำสอนในศาสนาเป็นกลวิธีหลัก เช่น "เจ๊ะ" เด็กหนุ่มวัย 17 ปีกล่าวว่า เขาติดน้ำต้มใบกระท่อมมาเป็นเวลากว่าสองปีแล้ว เขาจะรู้สึกหงุดหงิดและกระสับกระส่ายทุกครั้งที่อยากดื่มน้ำต้มใบกระท่อม อย่างไรก็ดี อาการ "ลงแดง" ดังกล่าวสามารถบรรเทาได้ด้วยการดื่มเบียร์แทน "เจ๊ะ" กล่าวว่าการดื่มเบียร์เป็นบาปหนักในศาสนาอิสลามแต่ว่าเขามีวิธีตีความข้อห้ามในศาสนาที่จะช่วยให้เขาไม่ก่อบาปมหันต์ กล่าวคือ "คนพูดว่ากินเบียร์หนึ่งหยดจะทำให้การละหมาดหายไป 40 ครั้ง แต่เราคิดว่าถ้ากินเบียร์หรือเหล้าหนึ่งแก้วนี่ไม่เป็นไรเพราะว่าตอนเทลงแก้วนี่มันจะเร็วมากจนนับหยดไม่ทัน" (เจ๊ะ, สัมภาษณ์ 5 กรกฎาคม 2555)

การตีความคำสอนศาสนาไม่ได้จำกัดเฉพาะในหมู่ผู้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เป็นบาป รวมทั้งไม่ได้ถูกผูกขาดโดยผู้นำศาสนา หากแต่เป็นกิจกรรมปกติหรืออยู่ในชีวิตประจำวันของชาวกูบาโดยทั่วไป เนื่องจากศาสนาอิสลามไม่มีผู้เป็นสื่อกลางระหว่างพระเจ้ากับสาวก สาวกถูกจัดวางให้สัมพันธ์กับพระเจ้าโดยตรง ชาวกูบาจึงมัก "อภิปราย" ปัญหาทางศาสนาพร้อมกับอ้างอิงแหล่งต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนความเห็นหรือการตีความของตน ดังกรณีการคุมกำเนิด

"ก๊ะเด๊ะ" อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กล่าวว่าผู้หญิงกูบาประมาณร้อยละ 80 คุมกำเนิด ซึ่งเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปแต่ก็ไม่เคยมีใครโดยเฉพาะผู้นำศาสนาหยิบยกเรื่องนี้ขึ้นมาว่ากล่าวหรือสั่งห้าม โดยเธอให้เหตุผลในกรณีของตนว่า "ก๊ะเด๊ะผ่าตัดมาสองครั้งติดกันแล้ว มันก็เลยเป็นอันตรายถ้าหากว่าจะมีลูกอีกคน ก๊ะเด๊ะอ่านเจอในอัลกุรอานว่ากรณีอย่างนี้เป็นข้อยกเว้น สามารถคุมกำเนิดได้" (ก๊ะเด๊ะ, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2554)

เช่นเดียวกับกรณีการทำงานเช้าวันศุกร์ "ก๊ะเด๊ะ" กล่าวว่าไม่มีส่วนไหนในคัมภีร์อัลกุรอานห้ามทำงานเช้าวันศุกร์ เธอจึงยังคงตัดยางเช้าวันศุกร์โดยไม่กลัวว่าจะถูกใครตำหนิโดยเฉพาะผู้ก่อความไม่สงบซึ่งโปรยใบปลิวหรือว่าข่มขู่ไม่ให้มุสลิมทำงานเช้าวันศุกร์ (ก๊ะเด๊ะ, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2554) ขณะที่ "แดมอ" กล่าวว่าคัมภีร์อัลกุรอานเขียนไว้แต่เพียงว่ามุสลิมโดยเฉพาะผู้ชายควรจะทำตัวให้ว่างในเช้าวันศุกร์เพื่อจะได้มีเวลาสำหรับการเตรียมตัวไปละหมาดที่มัสยิดในช่วงเที่ยง (แดมอ, สัมภาษณ์ 5 พฤศจิกายน 2554) เขาและภรรยาซึ่งเป็นครูสอนอ่านคัมภีร์อัลกุรอานที่มีชื่อเสียงจึงยังคงตัดยางเช้าวันศุกร์เหมือนเช่นชาวกูบาคนอื่น ๆ จำนวนหนึ่ง

นอกจากนี้ ชาวกูบายังมัก "อภิปราย" ประเด็นทางศาสนากันอยู่เสมอ ดังกรณีการเข้าเขตกุโบร์ของคนต่างศาสนา กล่าวคือ "สดาง" ห้ามไม่ให้ผู้เขียนเข้าในเขตกุโบร์โดยอ้างว่าเป็นข้อห้ามของศาสนาอิสลาม ทว่า "มง" น้องชาย "สดาง" กล่าวว่าการห้ามคนต่างศาสนาเข้าในเขตกุโบร์เป็น "ทฤษฎีของสดาง" แต่สำหรับตัวเขาแล้วใครไม่ว่านับถือศาสนาใดก็สามารถเข้าในเขตกุโบร์ได้เพราะศาสนาอิสลามไม่ได้สั่งห้ามไว้ ขอเพียงแต่ให้มีความสำรวมเท่านั้น (มง, สัมภาษณ์ 8 พฤศจิกายน 2554) ขณะที่ "ยีแย" กล่าวว่า "อิสลามเป็นศาสนาที่เปิดกว้าง เราต้อนรับศาสนิกของศาสนาอื่น ถ้าหากเราไม่อนุญาตให้คนอื่นรู้ว่าเราทำอะไร แล้วคนอื่นจะเข้าใจเราได้อย่างไร ฉะนั้นคุณ [ผู้เขียน] สามารถเดินเข้ากุโบร์ได้ ไม่ต้องไปฟังสดาง" (ยีแย, สัมภาษณ์ 8 พฤศจิกายน 2554) การตีความคำสอนศาสนาโดยไม่มีใครสามารถผูกขาดการตีความได้อย่างเบ็ดเสร็จจึงเป็นคุณลักษณะประการสำคัญของศาสนาอิสลามในบ้านกูบา

พิธีกรรมความเชื่อมลายู

นอกจากการปฏิบัติศาสนา กระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมมลายูโดยตรง เพราะสิ่งที่ผู้ขับเคลื่อนกระแสโดยเฉพาะ "คณะใหม่" ต้องการแก้ไขไม่ใช่ศาสนาอิสลามที่มุสลิมส่วนใหญ่ในพื้นที่นับถือ เพราะไม่ได้มีความขัดแย้งกันในระดับรากฐาน หากแต่เป็นพิธีกรรมความเชื่อมลายูมากกว่า ส่งผลให้พิธีกรรมความเชื่อมลายูที่ถูกนับว่าขัดศาสนาอิสลามจำนวนหนึ่งถูกยกเลิก เช่น ในอดีตชาวกูบาประกอบพิธีอาบน้ำใกล้กุโบร์เนื่องในโอกาสต่าง ๆ ทว่าต่อมาพิธีกรรมนี้ถูกยกเลิกด้วยเหตุผลที่ว่าน้ำที่ผ่านการชำระร่างกายซึ่งมีความสกปรกจะซึมไปยังหลุมศพ ขณะที่พิธีไหว้ครูของการแสดงพื้นบ้าน เช่น มะโย่ง และมโนราห์ ถูกยกเลิกไปด้วยเหตุผลที่ว่าศาสนาอิสลามไม่อนุญาตให้ศาสนิกเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นใดนอกจากอัลเลาะห์ (มง, สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2554)

อย่างไรก็ดี พิธีกรรมความเชื่อมลายูที่ “คณะใหม่” ต้องการยกเลิกยังคงดำรงอยู่จำนวนหนึ่ง เช่น พิธี “รายอแน” หรือพิธีเฉลิมฉลองการสิ้นสุดการถือศีลอดต่อเนื่องจำนวนหกวันหลังเดือนรอมฎอน โดย “ยีแย” กล่าวว่า “สิ่งที่คณะใหม่รับไม่ได้คือพิธีกรรมเก่า ๆ เช่น รายอแน ซึ่งคณะใหม่ถือว่าไม่มีอยู่จริง เพราะว่าท่านนบีฯ ไม่ได้ทำอย่างนี้ ที่จริงท่านนบีฯ บอกให้ไปเยี่ยมกุโบร์เท่านั้น หรือพวกอุลามะก็บอกแต่ว่าให้มาช่วยกันซ่อมแซมบำรุงกุโบร์ให้สวยงาม แต่ไม่ได้บอกว่าให้มีการจัดงานใหญ่โต” (ยีแย, สัมภาษณ์ 30 กันยายน 2554) ขณะที่ “มะลี” สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลต้องการทำให้กระจ่างว่า “รายอแน” เป็นประเพณีมลายู ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาอิสลามเพราะ “ตอนนี้เด็กหลายคนคิดว่าศาสนาอิสลามมีสามรายอ” (มะลี, สัมภาษณ์ 12 สิงหาคม 2554) เขาได้หยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาพูดคุยกับผู้นำศาสนาในหมู่บ้านหลายครั้งแต่ไม่มีใครสนใจ ขณะที่ชาวกูบาส่วนใหญ่ไม่นำพากับประเด็นนี้

สาเหตุที่ชาวกูบาส่วนใหญ่ไม่ต้องการยกเลิกพิธี “รายอแน” เป็นเพราะพวกเขาเห็นว่าพิธีนี้ไม่ได้ผิดหลักศาสนาอีกทั้งยังมีประโยชน์กับชุมชน ดังคำกล่าวของ “สดาง” รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่ว่า “อิสลามว่ามีสองรายอก็ใช่ แต่ว่าอันนี้เราเพิ่มเข้ามาเพราะว่าเราต้องการให้คนมารวมกันและก็ทำกิจกรรมพัฒนาร่วมกัน ไม่ได้ผิดหลักศาสนาอะไร” (สดาง, สัมภาษณ์ 25 กันยายน 2554) เช่นเดียวกับ “แดมอ” กรรมการมัสยิดกูบาใต้ที่กล่าวว่า “รายอแนไม่มีปัญหาเพราะว่าให้คนมาทำดีมีแต่พวกวาฮาบีที่มีปัญหา เพราะพวกนั้นไม่เข้าใจว่าเรามีวัตถุประสงค์อะไร” (แดมอ, สัมภาษณ์ 25 กันยายน 2554)

นอกจากนี้ ชาวกูบามีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อมลายูตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น ขณะตั้งครรภ์พวกเขามีธรรมเนียมฝากครรภ์กับ “บีแดกะตูโยะ” จำนวนเจ็ดคน และหนึ่งในเจ็ดต้องเป็นหมอตำแยหรือ “โต๊ะบีแด” โดยผู้ตั้งครรภ์จะทำพิธีกะนูรีกับ “บีแดกะตูโยะ” คนที่เป็น “โต๊ะบีแด” เพื่อให้เด็กในครรภ์สมบูรณ์แข็งแรงและให้มารดาคลอดง่าย และเมื่อใกล้คลอดผู้ตั้งครรภ์จะไปขอพรและน้ำมนต์จาก “บีแดกะตูโยะ” มาดื่มเพื่อให้คลอดง่าย ทั้งนี้ แม้กล่าวกันว่าการฝากครรภ์กับ “บีแดกะตูโยะ” เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติตามแนวทางของนบีมูฮัมหมัด ทว่าการทำกะนูรีเป็นพิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่น

หลังจากคลอด 40 วันจะมีการประกอบพิธีขึ้นเปลให้ทารก โดยโต๊ะครูจะทำกะนูรี ข้าวเหนียวขวัญ และบายศรี จากนั้นก็ขริบผมทารกก่อนนำทารกขึ้นเปล เส้นผมที่ขริบจะนำไปใส่ในลูกมะพร้าวอ่อนแล้วนำไปฝังที่โคนต้นกล้วย ทั้งนี้ แม้กล่าวกันว่าการขริบผมทารกเป็นการทำตามแนวทางของนบีมูฮัมหมัด ทว่าการนำเส้นผมทารกใส่ลูกมะพร้าวอ่อนแล้วนำไปฝังที่โคนต้นกล้วยด้วยความเชื่อที่ว่า จะทำให้ทารกเฉลียวฉลาด สมองจะได้แตกหน่อเหมือนหน่อกล้วย เป็นความเชื่อท้องถิ่น

นอกจากนี้ ในช่วงอายุระหว่าง 40 วัน ถึง 15 ปี เด็กผู้ชายต้องเข้าพิธีขริบ มิฉะนั้นจะไม่นับเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์ ในคืนก่อนพิธีขริบจะมีการประกอบพิธี “ยีเยาะตาเนาะ” หรือพิธีเหยียบดิน โดย “โต๊ะบีเด็ง” หรือผู้ประกอบพิธีขริบจะนำดินมาใส่ในถาด จากนั้นก็นำท่อนอ้อยมาวางทับบนดิน

ในลักษณะคล้ายขั้นบันได แล้วให้เด็กที่จะเข้าพิธีเหยียบท่อนอ้อยเพื่อขอขมาแผ่นดินที่ได้เหยียบย่ำมา พิธีนี้ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาอิสลาม หากแต่เป็นพิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่นซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมา

นอกจากพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับวงจรชีวิต เมื่อเจ็บป่วยชาวกูบาจำนวนมากยังคงรักษาด้วยวิธีพื้นบ้าน ซึ่งมักเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่น เช่น “แบโอ” กล่าวว่าบุตรสาวของเขามีอาการผิดปกติบริเวณจมูก ทว่าแทนที่จะพาบุตรสาวไปพบแพทย์หรือไปซื้อยาแผนปัจจุบันมารักษา เขาพาบุตรสาวมาพบ “แชกำปง” ซึ่งมีชื่อเสียงในการรักษาโรคประเภทนี้ โดยหลังจากสอบถามและดูอาการ “แชกำปง” กล่าวว่าเด็กเป็นริดสีดวงจมูก เขาจึงให้สมุนไพรไปรับประทานพร้อมกับให้ข้าวสารเสกไปดื่มและล้างหน้าควบคู่กันไป หลังจากนั้นประมาณหนึ่งสัปดาห์ “แบโอ” กล่าวว่าบุตรสาวของเขาหายจากอาการผิดปกติบริเวณจมูกแล้ว (แบโอ, สัมภาษณ์ 13 มกราคม 2555)

นอกจากนี้ ชาวกูบาจำนวนมากหันมารักษาด้วยวิธีพื้นบ้านหลังจากรับการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันแล้วอาการยังไม่ดีขึ้น ดังกรณี “ก๊ะมะ” สตรีวัย 39 ปี ซึ่งป่วยเป็นโรคเบาหวาน เธอไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลและรับประทานยารวมทั้งปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์อย่างเคร่งครัดประมาณสองเดือน ทว่าอาการไม่ดีขึ้น เธอจึงตัดสินใจยุติการรับประทานยาชั่วคราวแล้วหันไปรักษาด้วยวิธีการพื้นบ้านแทน (ก๊ะมะ, สัมภาษณ์ 13 กุมภาพันธ์ 2555)

ทั้งนี้ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวกูบาหันมารักษาด้วยวิธีพื้นบ้านหลังจากรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน นอกจากเป็นเพราะอาการที่ไม่ทุเลา ยังเป็นเพราะพวกเขาคิดว่าสาเหตุของอาการเจ็บป่วยไม่ได้เป็นผลมาจากปัจจัยทาง “วิทยาศาสตร์” หากแต่เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังกรณีพี่ชายของ “จามุ”

พี่ชายของ “จามุ” ล้มป่วยและเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลรามันด้วยอาการทางสมองและแพทย์ลงความเห็นว่าจำเป็นต้องรักษาด้วยการผ่าตัด แต่ญาติไม่เห็นด้วยเพราะเกรงว่าจะส่งผลให้อาการของเขาทรุดหนัก จึงตัดสินใจนำตัวเขาออกจากโรงพยาบาลและมารักษาตัวที่บ้านด้วยยาแผนปัจจุบันคู่กับยาพื้นบ้าน หนึ่งสัปดาห์ต่อมาอาการเขาดีขึ้น ยกเว้นเพียงอาการผีเข้า กล่าวคือ เขามักส่งเสียงโวยวายตอนกลางคืนว่าตนเป็นคนไทยพุทธมาจากวัดแห่งหนึ่ง นอกจากนี้ เขารู้สึกว่าขาทั้งสองข้างยาวไม่เท่ากัน ภรรยาเขากล่าวว่าบางครั้งเขาคิดว่าตนเป็นคนอื่นและพูดจาภาษาที่ฟังไม่ได้ศัพท์ ฉะนั้น เมื่อประมวลดูแล้วญาติจึงลงความเห็นว่าเขาถูกผีเข้าและจำเป็นต้องได้รับการรักษาโดยด่วน ทั้งนี้เขาอาศัยอยู่ที่ ต.บาลอ ซึ่งอยู่ห่างบ้านกูบาประมาณ 10 กิโลเมตร ทว่าด้วยกิตติศัพท์เรื่องการไล่ผีของ “แชโอ๊ะ” บ้านกูบาใต้ที่ขจรไปทั่วก็ส่งผลให้ “แชโอ๊ะ” เป็นชื่อ “บอมอ” คนแรกที่ญาติเขานึกถึง

พิธีไล่ผีเริ่มต้นด้วยการที่ “แชโอ๊ะ” สอบถามอาการพี่ชาย “จามุ” ก่อนจะหันหน้ามาทาง “จามุ” และภรรยาพี่ชาย “จามุ” พร้อมกล่าวว่าพี่ชาย “จามุ” ถูกผีเข้า เขาอธิบายเพิ่มเติมว่ากุมารทองสามตนได้ถูกนำมาปล่อยไว้ในโรงเรียนแห่งหนึ่งเพื่อดูแลสนามฟุตบอลของโรงเรียน แต่มีกุมารทองตนหนึ่งมีนิสัยเกเรและชอบเข้าสิงคนที่อ่อนแอ และด้วยความที่พี่ชาย “จามุ” ป่วยและอ่อนแอก็เป็นเหตุให้ถูกกุมารทองตนนี้เข้าสิง จากนั้น “แชโอ๊ะ” เดินนำพี่ชาย “จามุ” ไปยังมุมหนึ่งของบ้านแล้วให้นั่งลง

เขาเริ่มพิธีด้วยการเดินวนรอบตัวพี่ชาย “จามุ” พร้อมกับบริกรรมคาถาและใช้ผ้ากำมะหยี่สำหรับปูรองละหมาดฟาดตามร่างกายของพี่ชาย “จามุ” อยู่ประมาณ 15 นาที เป็นอันเสร็จพิธี

“แชโอ๊ะ” กล่าวว่าเขาได้ขจัดกุมารทองออกจากร่างพี่ชาย “จามุ” แล้ว และพี่ชาย “จามุ” ก็ได้รับการป้องกันไม่ให้กุมารทองกลับมาเข้าสิงใหม่ แต่อาจต้องรอดูผลสักระยะแม้พี่ชาย “จามุ” จะกล่าวว่าตอนนี้เขารู้สึกว่าขาทั้งสองข้างกลับมาเท่ากันเหมือนเดิมแล้ว จากนั้น “แชโอ๊ะ” ได้มอบข้าวสารเสกหนึ่งถุงและน้ำมนต์หนึ่งขวดให้ “จามุ” เพื่อให้ “จามุ” มอบให้กับพี่ชายสำหรับผสมน้ำอาบเพื่อช่วยป้องกันไม่ให้ถูกกุมารทองเข้าสิง “จามุ” กล่าวขอบคุณ “แชโอ๊ะ” พร้อมให้เงิน 100 บาท เป็นค่าตอบแทน ตอนแรก “แชโอ๊ะ” ปฏิเสธ เขากล่าวว่าเงินจำนวนมากเกินไป แต่เมื่อ “จามุ” ยืนกราน เขาก็รับเงินจำนวนนี้ในที่สุด

สัปดาห์ต่อมา “จามุ” กล่าวว่าพี่ชายเขามีอาการดีขึ้น เขากล่าวว่าในตอนกลางคืนหลังจากทำพิธี พี่ชายเขาเล่าว่าผีตนหนึ่งซึ่งเป็นผู้ชายพูดภาษามลายูได้มานั่งข้างเขาแต่ไม่ได้พยายามจะเข้าสิง ผีตนนั้นเพียงแต่ใช้มือลูบเท้าเขาแล้วก็หายตัวไปหลังจากที่ภรรยาเขารู้สึกตัวตื่น และหลังจากนั้นเขาไม่ถูกวิญญาณตนใดเข้าสิงอีก (จามุ, สัมภาษณ์ 14 กุมภาพันธ์ 2555)

นอกจากผีหรือวิญญาณร้ายโดยทั่วไป สิ่งเหนือธรรมชาติอีกประเภทที่ชาวกูบาเชื่อว่าเป็นสาเหตุของความเจ็บป่วย คือ วิญญาณครูศิลปะพื้นบ้านมลายูโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ มะโย่งและสีลัต ดังกรณีมารดาของ “ซะนะ” เด็กสาววัย 12 ปี โดยวันหนึ่ง “ซะนะ” ได้ถีบจักรยานมายังศาลาริมทางซึ่งมี “มง” นั่งอยู่ เธอหยิบถุงหูหิ้วพลาสติกในตะกร้าหน้ารถขึ้นมาแล้วยื่นให้ “มง” ในถุงมีข้าวสาร หมาก ปูน ใบพลู และธนบัตร 20 บาท เธอกล่าวว่ามารดาของเธอมีอาการหน้ามืดคล้ายจะเป็นลมและสงสัยว่าน่าจะเป็นผลมาจากการ “ทำ” ของ “ครูมะโย่ง” จึงให้เธอนำสิ่งของเหล่านี้มาให้ “มง” ปลุกเสก จากนั้น “มง” ดูอา (สวดขอพร) เป็นภาษาอาหรับใส่ข้าวสารแล้วบอกเด็กสาวว่าให้แม่เธอนำไปผสมน้ำดื่มและล้างหน้า จากนั้นเขาบริกรรมคาถาภาษามลายูใส่ใบพลู รวมความว่าขอให้ “ของ” จาก “ครูมะโย่ง” ที่กำลัง “ทำ” เธออยู่ออกไปจากร่างของเธอ พร้อมกับใช้มือทำท่ารูด “ของ” ออกไปจากปลายใบพลูแล้วนำหมากมาวางบนใบพลูและนำปูนมาป้ายใบพลู เป็นอันเสร็จพิธี อย่างไรก็ดี แทนที่จะรับเงิน 20 บาท เป็นค่าตอบแทน “มง” คืนเงินจำนวนดังกล่าวให้กับเด็กสาว โดยหลังจากเด็กสาวกลับไป “มง” กล่าวว่า “แม่เด็กมีเชื้อมะโย่งแม้จะไม่ได้เล่นเอง ในหมู่บ้านมีคนที่มีเชื้อมะโย่งหลายคนและพวกนี้ก็ชอบเจ็บป่วยกัน บางครั้งก็อาจเป็นเพราะไม่ได้จัดพิธีรำลึกถึงครูมะโย่งนานเกินไป หรือว่าเกิดมีคนบางคนอยากจัดให้มีการเล่นมะโย่งขึ้นมา ก็ทำให้คนที่มีเชื้อมะโย่งเกิดอาการขึ้นมา” (มง, สัมภาษณ์ 12 พฤษภาคม 2555)

เช่นเดียวกับกรณี “ครูสีลัต” ที่มักจะเข้าสิงคนที่มี “เชื้อ” อยู่เสมอ ดังที่เกิดขึ้นขณะการประกอบพิธีไหว้ครูสีลัตที่บ้านครูสอนสีลัตชื่อ “แบอิง” โดยหลังจากประกอบพิธีไหว้ครูบนบ้านเสร็จก็มีการแสดงสีลัตบริเวณลานหน้าบ้าน ทว่าหลังจากที่การแสดงสีลัตคู่แรกจบลง “ก๊ะเด๊ะ” และบุตรสาวของ “แบอิง” มีอาการคล้ายผีเข้า พวกเธอล้มตัวลงนอนดิ้นไปมาพร้อมกับส่งเสียงฟังไม่ได้ศัพท์ บุตรสาว “แบอิง” ไม่ได้อาละวาดมากนัก เธอนอนดิ้นไปมาสักพักก็หยุดแล้วก็มีเพียงอาการสะอื้น ทว่า “ก๊ะเด๊ะ” กลับ

แสดงอาการเกรี้ยวกราดและไม่มีท่าจะสงบโดยง่าย คนที่อยู่ในเหตุการณ์ลงความเห็นกันว่าเธอถูกผีเข้าและจำเป็นจะต้องทำพิธีไล่ผีออกจากตัวเธอ โดยผู้ประกอบพิธีคือ "มง" ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนี้และอยู่ร่วมในเหตุการณ์

"มง" ถาม "ก๊ะเด๊ะ" ว่าเหตุใดจึงอาละวาด "ก๊ะเด๊ะ" ตอบเสียงเข้มคล้ายผู้ชายว่า "เขา" ไม่พอใจที่ผู้ประกอบพิธีไม่ใส่น้ำในโถดินเผาเพราะว่า "เขา" จำเป็นต้องใช้น้ำนั้นในการรักษาโรค "มง" กล่าวว่าที่นี่ไม่มีใครป่วยอีกทั้งการแสดงสีลัตครั้งนี้ไม่ได้เป็นการแสดงจริง ฉะนั้น ขอให้ "เขา" ออกไปจากร่าง "ก๊ะเด๊ะ" เสีย แต่การเจรจาไม่ประสบความสำเร็จ "ก๊ะเด๊ะ" ยังคงแสดงอาการเกรี้ยวกราด "มง" จึงตัดสินใจทำพิธีไล่ผีด้วยการ "ฮิลลา" หรือใช้ผ้ากวาดไปตามตัวของ "ก๊ะเด๊ะ" พร้อมท่องคัมภีร์อัลกุรอาน จากนั้นก็กล่าวเป็นภาษามลายูสรุปความว่าขอให้ "ก๊ะเด๊ะ" มีการสงบเสงี่ยมเหมือนกับนางบุษบาที่อยู่ในถ้ำ "ก๊ะเด๊ะ" จึงค่อยสงบลง

นอกจากความเจ็บป่วยและเภทภัยที่เกิดจากวิญญาณบรรพบุรุษ ครูศิลปะ รวมทั้งวิญญาณทั่วไป ปัญหาอีกประการที่ชาวกูบานิยมแก้ไขด้วยการประกอบพิธีกรรมคือการถูกทำคุณไสย มีทั้งที่สาเหตุมาจากการแข่งขันกันในการประกอบธุรกิจ กิจกรรมสันทนาการ รวมทั้งความรักและความหึงหวง จึงเป็นเหตุให้บ้านกูบาประกอบด้วย "บอมอ" จำนวนมาก โดย "บอมอ" แต่ละคนมี "ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน" สำหรับให้ "ลูกค้า" เลือกใช้ "บริการ" ตามความต้องการ

"บอมอ"

ชาวกูบารู้ว่าใครเป็น "บอมอ" และ "บอมอ" แต่ละคนมี "ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน" อะไร เช่น "ก๊ะเด๊ะ" กล่าวว่า "ถ้าของหายต้องใช้เด็กแฝด ผีเข้าต้องแชโอ๊ะ ครูศิลปะอย่างมะโย่งต้องมง จิงนูนี่เรื่องเด็กร้องไห้ตอนกลางคืน ตัวร้อน ก้างปลาติดคอ แล้วแกเป็นคนอ่านดูอารอโซสำหรับนบีฯ แบแวหรือว่าเป๊าะจิ๊นี่รักษาโรคพยาธิโดยใช้คาถา โต๊ะดอมารักษาโรคกระดูกเคลื่อน" (ก๊ะเด๊ะ, สัมภาษณ์ 12 กรกฎาคม 2554) ในทำนองเดียวกัน "จามุ" กล่าวว่า "ถ้านกเขาไม่ขัน [อาการเสื่อมสมรรถภาพทางเพศในผู้ชาย] ต้องเย็ง แต่ถ้าเรื่องผีเข้าต้องแชโอ๊ะ" (จามุ, สัมภาษณ์ 14 กุมภาพันธ์ 2555) สามารถสรุปรายชื่อประเภทการให้ "บริการ" รวมทั้ง "ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน" ของ "บอมอ" แต่ละคนในบ้านกูบาได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 “บอมอ” ในบ้านกูบา

บอมอ	บริการ	ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
จิงนู	ไล่ผี สวด “ดูอารอโซ” สำหรับศาสดานบีมูฮัมหมัด เอาก้างปลาออกจากคอ สวดในพิธี “กินเหนียว” ให้เด็กผู้ชายก่อนเข้าพิธีขริบ ปลอบขวัญคนที่ตื่นตระหนกจากสถานการณ์เลวร้าย ฉีกผ้าขาวห่อศพ ทำเส้นด้ายสีเหลืองสำหรับเด็กใช้คล้องคอ รักษาเด็กร้องไห้ตอนกลางคืนเพราะเป็นไข้	นำสวด “ดูอารอโซ” ในงานกะนูรีหรืองาน “กินเหนียว”
แซโอ๊ะ	ไล่ผี ทำเครื่องราง เช่น ตะกรุด และผ้ายันต์ หาฤกษ์มงคลสำหรับประกอบพิธีและทำการค้า ทำพิธีเปิดร้านค้า ทำเสน่ห์ (เพื่อให้กลับมาคืนดีกัน) ตามหาสัตว์ที่ถูกขโมย	ไล่ผี เปลี่ยนแปลงโชคร้าย
มง	ห้ามฝน รักษาโรคที่เกิดจากครูศิลปะ โดยการให้ผู้ป่วยรับประทานสำรับหมากพลูที่ปลุกเสก ประกอบพิธี “กินเหนียว”	ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ
บาบอ	ตามหาสัตว์หาย รักษาผู้ติดยาเสพติด (โดยใช้น้ำผึ้งเสก) ห้ามฝน สวดดูอา ทำเสน่ห์ให้คนรักหรือสามีภรรยากลับมาคืนดีกัน (โดยใช้เกลือเสก) ไล่ผี หาฤกษ์ นำสวดในพิธีสวดให้ศพ	สวดดูอาในพิธีกรรม
นา	ตามหาทรัพย์สินและสัตว์หาย ทำเสน่ห์	ตามหาทรัพย์สินและสัตว์หาย
แซกำปง	รักษาโรคไซนัส ปวดฟัน และโรคทั่วไปอื่น ๆ	รักษาโรคทั่วไป
เย็ง	รักษาอาการเสื่อมสมรรถภาพทางเพศในผู้ชาย	รักษาอาการเสื่อมสมรรถภาพทางเพศในผู้ชาย
แซเอ	รักษาอาการหอบหืดในเด็กด้วยสมุนไพร	รักษาอาการหอบหืดในเด็กด้วยสมุนไพร
โต๊ะดอมา	รักษาโรคกระดูกเคลื่อนและอาการปวดเมื่อย	รักษาโรคกระดูกเคลื่อน
แบแว	รักษาโรคพยาธิในเด็ก	รักษาโรคพยาธิในเด็ก

นอกจาก “บอมอ” ที่มีชื่อเสียงระดับแนวหน้า คือ “แซโอ๊ะ” “จิงนู” และ “มง” ซึ่งการให้ “บริการ” ของพวกเขาได้กล่าวแล้วในหัวข้อก่อนหน้า “นา” เป็น “บอมอ” ที่มีชื่อเสียงอีกคนในบ้านกูบา เธอเป็นเด็กสาวฝาแฝดที่เกิดมาพร้อมกับความสามารถพิเศษ สามารถมองเห็นอะไรที่ไหนก็ได้ตามความต้องการ เธอตระหนักถึงความสามารถนี้สมัยเรียนอยู่ชั้นอนุบาลและใช้มันครั้งแรกในการ

หาของหายให้กับชาวบ้านคนหนึ่ง โดยหลังจากที่เธอสามารถบอกสถานที่ที่ของหายอยู่ได้อย่างแม่นยำ และชาวบ้านคนนั้นไปค้นหาจนพบ ชื่อเสียงของเธอก็ขจรไปทั่วอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ เธอยังมีความสามารถในการรักษาโรค ทำเสน่ห์ รวมทั้งรักษาการ “โดนของ”

ลูกค้าส่วนใหญ่ของเธอเป็นผู้หญิงในกูบาและหมู่บ้านใกล้เคียง อายุ 15-50 ปี ทว่าบางครั้งชายไทยพุทธจากที่ไกล ๆ ก็เดินทางมาขอความช่วยเหลือด้วย คนที่มาหาเธอส่วนใหญ่จะมาให้ช่วยเรื่องปัญหา “เมียหลวง เมียน้อย” ที่เหลือเป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชีพการงาน หรือไม่ก็เกี่ยวกับทรัพย์สินและสัตว์เลี้ยงสูญหาย “นา” กล่าวว่าเธอไม่ต้องการคิดค่าบริการจากคนที่มาขอความช่วยเหลือเพราะต้องการ “ทำบุญ” มากกว่า และเธอก็ไม่สามารถสัมผัสเงินค่าตอบแทนได้ แต่ “ลูกค้า” มักยืนกรานหรือคะยั้นคะยอให้เธอรับเงิน (นา, สัมภาษณ์ 12 กรกฎาคม 2555)

นอกจากนี้ บ้านกูบายังประกอบด้วย “บอมอ” ระดับรองลงมาอีกหลายคน ปกติ “บอมอ” เหล่านี้จะให้การรักษาโรคทั่วไป ทว่าบางคนมี “ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน” ที่ “บอมอ” ระดับแนวหน้าไม่มี ดังกรณี “เย็ง” ที่รู้จักกันในนาม “หมอนกเขา” เนื่องจากเขามี “ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน” ในการรักษาอาการเสื่อมสมรรถภาพทางเพศในผู้ชาย “เย็ง” กล่าวว่าเขาสามารถรักษาโรคนี้ได้เพียงโรคเดียวเท่านั้น เป็นความรู้ที่เขาได้รับการถ่ายทอดมาจากตาที่เคยรักษาอาการนี้ให้เขาหลายครั้ง และปัจจุบันเขาก็รักษาให้ตัวเองด้วยเมื่อเกิดอาการหย่อนสมรรถภาพทางเพศขึ้นมา

วิธีรักษาของ “เย็ง” เริ่มต้นด้วยการกล่าว “บิสมิลลา” ลงบนใบพลูหรือน้ำมะพร้าวอ่อน ตามด้วยการบริกรรมคาถาภาษามลายู เนื้อความแปลว่า “ศัตรูอยู่ข้างหน้า ขอให้มีชัยชนะ ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า” จากนั้นก็ให้ “ผู้ป่วย” รับประทานหมากพลูหรือดื่มน้ำมะพร้าวอ่อนที่ผ่านการปลุกเสกดังกล่าว ลูกค้าของเขามีทั้งผู้ชายกูบาและจากที่อื่นรวมทั้งคนไทยพุทธ อัตราค่าบริการขึ้นอยู่กับกำลังและความประสงค์ของผู้ป่วย เขากล่าวว่านอกจากตัวเขาแล้วในบริเวณนี้ยังมี “บอมอ” อีกสองคนที่สามารถรักษาอาการเสื่อมสมรรถภาพทางเพศในผู้ชายได้ คนหนึ่งคือ “บาบอ” แห่งบ้านกูบาใต้ อีกคนคือ อิหม่ามมัสยิดบ้านตะสะดา โดย “บาบอ” รักษาด้วยการให้ผู้ป่วยสวดอัลกุรอาน ส่วนอิหม่ามรักษาด้วยการบริกรรมคาถาลงในน้ำมะพร้าวแล้วให้ผู้ป่วยดื่ม (เย็ง, สัมภาษณ์ 2 กรกฎาคม 2554)

ถึงแม้ชาวกูบาส่วนใหญ่ปฏิบัติพิธีกรรมความเชื่อมลายู แต่มีชาวกูบาจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะที่เป็นสมาชิก “คณะใหม่” ไม่เห็นด้วยเพราะเห็นว่าขัดศาสนาอิสลาม เช่น “ยีแย” กล่าวว่าพิธีห้ามฝนและพิธีทำให้แขกรับประทานอาหารอย่างสำรวมในงานแต่งงานหลานสาวของเขาสามารถกระทำได้เพราะเป็นการขอพรจากอัลเลาะห์ ทว่าเขาไม่เห็นด้วยหากการรักษาจะมีการประกอบพิธีที่ใช้ด้าย เทียนและไก่ย่าง เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ เขากล่าวว่า “พวกมะโย่งนี่เรารับไม่ได้เลย เพราะก่อนเล่นต้องมีการไหว้วิญญาณครู ไหว้ผี ซึ่งในศาสนาอิสลามนี่ผิดอย่างรุนแรง มุสลิมต้องเคารพอัลเลาะห์เท่านั้น จะมาทำพิธีไหว้ผีครูได้ยังไง” (ยีแย, สัมภาษณ์ 30 กันยายน 2554) อย่างไรก็ดี ความเห็นต่างของ “ยีแย” ไม่ได้นำไปสู่การเผชิญหน้าหรือว่าพัฒนาเป็นความรุนแรงระหว่างเขากับ “บอมอ” รวมถึงผู้แสดงมะโย่งแต่อย่างใด คำถามจึงเป็นว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมความเชื่อมลายู

ในการศึกษามุสลิมชาว Gayo ประเทศอินโดนีเซีย Bowen (1993, pp. 181-310) ชี้ว่ามีกลไกสองประการที่ช่วยป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มสมัยใหม่ (modernist) กับกลุ่มประเพณี (traditionalist) พัฒนาเป็นความรุนแรง กลไกแรก คือ การแยกพิธีกรรมออกเป็นส่วน เพราะการแยกพิธีกรรมออกเป็น 1) การสื่อสารและธุรกรรมส่วนบุคคลระหว่างผู้เชี่ยวชาญกับวิญญาณ กับ 2) การสื่อสารและการบูชาพระเจ้าในลักษณะส่วนรวมหรือสาธารณะ ช่วยให้ชาว Gayo สามารถละเว้นบางส่วนของพิธีกรรมและมีส่วนร่วมในอีกส่วนได้ รวมทั้งสามารถมีความเห็นต่างกันโดยไม่จำเป็นต้องปะทะกันอย่างเปิดเผย กลไกที่สอง คือ การหลบเลี่ยงทางสังคม เช่น การไม่ไปประกอบศาสนกิจที่มัสยิด การสร้างมัสยิดใหม่ และการย้ายบ้านเรือน ฯลฯ

ในกรณีชาวมลายูมุสลิมบ้านกูบา กลไกที่ช่วยป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบพิธีกรรมหรือ "บอมอ" กับกลุ่มสมัยใหม่ เช่น "คณะใหม่" พัฒนาเป็นความรุนแรง คือ การปรับเปลี่ยนพิธีกรรม ดังกรณีของ "มง" ซึ่งอาศัยกลวิธีต่อไปนี้

กลวิธีที่หนึ่ง คือ "การยกความดีความชอบให้อัลเลาะห์" "มง" กล่าวว่าความสามารถของเขาไม่ได้มาจากเวทย์มนตร์คาถาหรือว่าพรสวรรค์ หากแต่มาจากการที่เขารู้วิธีที่จะขอพรจากอัลเลาะห์ให้สามารถห้ามฟ้าห้ามฝนรวมทั้งรักษาโรคต่าง ๆ ได้ ซึ่งกลวิธีเช่นนี้ถูกใช้โดย "บอมอ" คนอื่นเช่นกัน เช่น "นา" กล่าวว่าเธอเพียงแต่นึกถึงหรือว่าเอ่ยพระนามอัลเลาะห์หรือสวดอัลกุรอานก็ช่วยให้เธอสามารถรู้เห็นในสิ่งที่ต้องการได้ "เย็ง" กล่าวว่าแม้คาถาที่เขาใช้เสกจะไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม ทว่าการเริ่มต้นคาถาด้วยการเอ่ยนามอัลเลาะห์ว่า "บิสมิลลาห์" ก็เป็นคล้ายกับการขออำนาจอัลเลาะห์ในการรักษาโรคโดยปริยาย นอกจากนี้ หมอนวดที่มีชื่อเสียงแห่งบ้านตะสะดากล่าวว่าเขาสวดภาษาอาหรับขณะนวดให้กับผู้ป่วย ความว่า "ข้าพเจ้าไม่ได้ทำการนวดนี้ แต่เป็นอัลเลาะห์ที่เป็นผู้กระทำ" (หมอนวดบ้านตะสะดา, สัมภาษณ์ 2 พฤศจิกายน 2554) เป็นต้น

กลวิธีที่สอง คือ "การเทียบเคียงกับแนวปฏิบัติของศาสดา" "มง" กล่าวว่าแม้การแสดงดนตรีจะถูกนับเป็นบาปในศาสนาอิสลาม แต่การเล่นเครื่องดนตรีบางชนิด เช่น กลอง ไม่ถือว่าเป็นบาปเพราะเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในการต้อนรับศาสดานบีมูฮัมหมัด ขณะท่านเดินทางกลับจากการทำศึกสงคราม และเพราะเหตุที่ศิลปะการแสดงพื้นบ้านมลายูที่เขาเกี่ยวข้องด้วย เช่น สีลัตและมะโย่งประกอบด้วยการบรรเลงกลอง จึงเป็นเหตุให้การบรรเลงกลอง (รวมทั้งเครื่องดนตรีประเภทอื่น) ในศิลปะการแสดงเหล่านี้ไม่ถือว่าเป็นบาปเช่นกัน นอกจากนี้ เขากล่าวว่าแม้ศาสนาอิสลามห้ามการคุมกำเนิด ทว่าผู้ชายมุสลิมสามารถหลั่งภายนอกได้หากไม่ต้องการมีบุตรเพราะเป็นสิ่งที่ศาสดานบีมูฮัมหมัดปฏิบัติ

กลวิธีที่สาม คือ "การทำให้เป็นวิทยาศาสตร์" เขากล่าวว่าหนึ่งในพิธีกรรมความเชื่อมลายูที่ขัดศาสนาอิสลามชัดเจน คือ พิธีไหว้ครูศิลปะพื้นบ้านโดยเฉพาะมะโย่งและสีลัต เพราะว่าเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อในวิญญาณครูศิลปะ อย่างไรก็ดี เพื่อที่จะยังสามารถประกอบพิธีไหว้ครูศิลปะต่อไปได้โดยไม่ขัด

ศาสนาอิสลาม “มง” ได้ปรับเปลี่ยนความหมายของพิธีเสียใหม่ โดยให้หมายถึงการไหว้ครูศิลปะที่ยังมีชีวิตอยู่เหมือนเช่นพิธีไหว้ครูในโรงเรียน

กลวิธีที่สี่ คือ “การทำให้เป็นเรื่องทางโลก” เขามักใช้กลวิธีนี้ในกรณีที่พิธีกรรมความเชื่อมีแนวโน้มที่จะเกี่ยวข้องกับศาสนาอื่น เช่น เขากล่าวว่าปลัดขิกเกี่ยวข้องกับความเชื่อในศาสนาฮินดู แต่สาเหตุที่เขารับจ้างแกะสลักไม้รูปปลักขิกให้กับเพื่อนก็เพราะเขาคิดว่ามันไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับศาสนาหรือความเชื่อใด ๆ เขายืนยันว่า “เราไม่ได้แกะสลักพระพุทธรูปหรือเทพเจ้าอะไร ที่เราทำคืองานศิลปะ คือ แกะไม้เป็นรูปอวัยวะเพศชาย ส่วนว่าเขาจะเอางานที่เราทำเสร็จไปทำอะไร ไปลงคาถาอาคมต่ออะไรนั้นเป็นเรื่องของเขา” (มง, สัมภาษณ์ 12 พฤษภาคม 2555)

นอกจากกลวิธีทั้งสี่ของ “มง” ยังมีกลวิธีที่ “บอมอ” คนอื่นในบ้านกูบาใช้ในการช่วยให้พวกเขายังสามารถประกอบพิธีกรรมได้ เช่น การปรับพิธีกรรมให้อยู่ภายใต้ศาสนาอิสลาม เช่น “แชโอ๊ะ” กล่าวว่าในอดีต “บอมอ” บริกรรมคาถาภาษามลายูโดยไม่รู้แหล่งที่มา ทว่าตอนนี้พวกเขารู้ว่าคาถาดังกล่าวขัดกับศาสนาอิสลามจึงหันมาสวดอัลกุรอานขณะประกอบพิธีไล่ผีแทน เพราะในฐานะมุสลิม อัลเลาะห์คือผู้ทรงพลานุภาพที่สุดและวิญญาณทั้งหลายล้วนอยู่ภายใต้พระองค์ จึงเป็นพลังอำนาจของอัลเลาะห์ที่ขับวิญญาณชั่วร้ายออกจากร่างคนที่ถูกผีเข้า ไม่ใช่เวทย์มนตร์คาถาใดเหมือนเช่นที่เคยเชื่อกันมา

ด้วยกลวิธีข้างต้น “บอมอ” จึงยังสามารถประกอบพิธีกรรมความเชื่อมลายูต่อไปได้โดยไม่เกิดการเผชิญหน้าหรือว่าความรุนแรงกับบุคคลที่ไม่เห็นด้วย ดังคำกล่าวของ “ยีแย” สมาชิก “คณะใหม่” ที่มีต่อกลวิธี “การทำให้เป็นวิทยาศาสตร์” ของ “มง” ที่ว่า “แต่ถ้าไหว้ครูมะโย่งเป็นการไหว้ครูที่เป็นคนอย่างครูในโรงเรียนนี่เราพอรับได้” (ยีแย, สัมภาษณ์ 30 กันยายน 2554) และขณะเดียวกันก็ส่งผลให้ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมความเชื่อมลายูอย่างกว้างขวางในบ้านกูบาท่ามกลางการปฏิบัติศาสนาที่เคร่งครัดขึ้น

สรุปผลและนัยทางทฤษฎี

ศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมมลายูดำรงอยู่คู่กันอย่างมีพลวัตในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในช่วงแรกศาสนาอิสลามได้ผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมมลายูค่อนข้างมาก จนกระทั่งเกิดวลีจำพวก “มาโซ๊กนายู” และ “มาโซ๊กยาวี” ที่เป็นการใช้ชาติพันธุ์และภาษามลายูแทนศาสนาอิสลาม และก่อให้เกิดความเข้าใจว่าศาสนาอิสลามกับวัฒนธรรมมลายูผสานกันเป็นเนื้อเดียว ทว่ากระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการจัดความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาอิสลามกับวัฒนธรรมมลายูใหม่ คือ ศาสนาอิสลามกำกับวัฒนธรรมมลายูเข้มงวดมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนหรือว่ายกเลิกวัฒนธรรมมลายูที่ขัดศาสนาอิสลามจำนวนหนึ่ง ทว่าขณะเดียวกันก็ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมความเชื่อมลายูรวมไปถึงวิถีชีวิตที่ผิดหลักศาสนาอิสลามให้เห็น ซึ่งชี้ให้เห็นการปรับตัวและการต่อรองที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในเวลาเดียวกัน

บ้านกูบาเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นพลวัตความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาอิสลามกับวัฒนธรรมมลายูดังกล่าว เพราะแม้โดยภาพรวมชาวกูบาปฏิบัติศาสนาเคร่งครัดมากขึ้น จากการกลับมาของผู้สำเร็จ

การศึกษาศาสนาอิสลามในประเทศมุสลิม และการเข้ามาของขบวนการศาสนา เช่น "คณะใหม่" และ "ดาวะห์" ทว่าหากพิจารณาในรายละเอียดพวกเขาเป็นมุสลิมที่หลากหลายและเคลื่อนไหวไปมาระหว่างความเคร่งครัดกับความหย่อนยาน มากกว่าจะเป็นมุสลิมขั้วใดขั้วหนึ่งหรือหยุดนิ่งตายตัว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพวกเขาตอบสนองต่อกระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามภายใต้เงื่อนไขต่างกัน ขณะที่อีกส่วนเป็นเพราะพวกเขาเห็นว่าพระเจ้าหรืออัลเลาะห์ คือ ผู้ที่พวกเขาต้องรับผิดหรือมีพันธกรณีด้วย ไม่ใช่ผู้นำศาสนาหรือว่าขบวนการศาสนา พวกเขาต่อรองกับพระเจ้าและตีความคำสอนของพระองค์ตามเงื่อนไขและความจำเป็นของตนมากกว่าจะยอมรับหรือปฏิบัติตามคำสอนหรือการตีความของผู้นำศาสนาหรือขบวนการศาสนาโดยดุษณี

ในทำนองเดียวกัน แม้กระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามจะส่งผลให้พิธีกรรมความเชื่อมลายูที่ขัดศาสนาอิสลามจำนวนหนึ่งถูกปรับเปลี่ยนหรือยกเลิก ทว่าพิธีกรรมความเชื่อมลายูจำนวนมากยังคงดำรงอยู่ในพื้นที่ เนื่องจาก "บอมอ" หรือผู้ประกอบพิธีได้ให้ความหมายพิธีกรรมความเชื่อใหม่ให้อยู่ในครรลองศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการอ้างอิงอำนาจของพระเจ้าแทนที่จะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น การเทียบเคียงกับแนวปฏิบัติของศาสดาแทนที่จะเป็นเพียงความนิยมของปุถุชน การอธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์แทนที่จะเป็นผลของวิญญาณหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือการทำให้กลายเป็นเรื่องทางโลกแทนที่จะเป็นเรื่องความเชื่อทางศาสนา ส่งผลให้ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมความเชื่อมลายูอย่างกว้างขวางท่ามกลางการปฏิบัติศาสนาอิสลามที่เข้มงวดขึ้น

การต่อรองของชาวกูบามีนัยทางทฤษฎีที่สำคัญสองประการ ประการแรก คือ การชี้ให้เห็นว่าการศึกษาศาสนาอิสลามแนวที่ให้ความสำคัญเฉพาะคัมภีร์มีข้อจำกัด เพราะแม้ชาวกูบาจะอาศัยอัลกุรอานรวมถึงฮะดีษเป็นแหล่งอ้างอิง แต่พวกเขาก็คัดสรรและตีความสิ่งที่คัมภีร์บัญญัติตามเงื่อนไขและความจำเป็นของตน นับตั้งแต่ในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อตัวร่างกาย การทำมาหากิน ไปจนกระทั่งความรื่นเริง ขณะเดียวกันการที่พวกเขาคัดสรรและตีความสิ่งที่คัมภีร์บัญญัติในประเด็นที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันเป็นหลักก็ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาศาสนาอิสลามแนวมานุษยวิทยายังไม่ครอบคลุมพอโดยเฉพาะในกลุ่มงานชิ้นสำคัญที่ให้ความสนใจในประเด็นอื่นมากกว่า อาทิ แนวคิดเรื่องความยุติธรรม (Peletz, 2002) เทคโนโลยีการพิมพ์ (Messick, 1993) ไม่นับรวมข้อที่ว่างานเหล่านี้สนใจเฉพาะการคัดสรรและตีความศาสนาอิสลาม ขณะที่ชาวกูบาปรับเปลี่ยนและตีความพิธีกรรมความเชื่อมลายูด้วย การศึกษาศาสนาอิสลามในสังคมมลายูจึงต้องให้ความสำคัญกับการตีความและการต่อรองในชีวิตประจำวันของคน ทั้งในฐานะที่เป็นมุสลิมและชาวมลายูควบคู่กันไป

ประการที่สอง การต่อรองของชาวกูบาชี้ให้เห็นว่างานมานุษยวิทยาที่ศึกษาการสร้างตัวตนของมุสลิมผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับพระเจ้ายังไม่ละเอียดพอ เพราะแม้งานเหล่านี้จะชี้ให้เห็นความเป็นไปได้ในการสร้างตัวตนเชิงบวกและท้าทายแนวคิดการสร้างตัวตนในสตรีนิยมกระแสหลัก ทว่างานเหล่านี้ยังพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับพระเจ้าในกระบวนการสร้างตัวตนดังกล่าวเฉพาะในเชิงของการยอมจำนนโดยดุษณี (เช่น Frisk, 2009; Griffith, 2000; Mack, 2003; Mahmood, 2005) ขณะที่ชาวกูบาแม้ในด้านหนึ่งพวกเขาเคารพเชื่อฟังพระเจ้า ทว่าในอีกด้านพวกเขาก็ต่อรองกับพระองค์ไปใน

เวลาเดียวกัน อาทิ การ “ทำสัญญากับอัลเลาะห์” ว่าจะไม่กระทำความผิดบาปอีกเพื่อว่าผลของการทำความผิดบาปก่อนหน้าจะได้เป็นโมฆะ การศึกษาการสร้างตัวตนมุสลิมผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับพระเจ้าจึงต้องให้ความสำคัญกับการต่อรองในลักษณะดังกล่าวนี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

ก๊ะเด๊ะ. สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2554, 5 ธันวาคม 2554, 12 มีนาคม 2555, 15 กรกฎาคม 2555.

ก๊ะมะ. สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2555.

ก๊ะเมาะแต. สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2555.

จามุ. สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2554, 15 กันยายน 2554, 5 ธันวาคม 2554, 11 กุมภาพันธ์ 2555, 14 กุมภาพันธ์ 2555, 12 มีนาคม 2555.

เจ๊ะ. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2555.

แชวอละ. สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2554, 25 กันยายน 2554.

แชโอ๊ะ. สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2554.

เซ็ง. ประธานชมรมนกกรงหัวจุก. สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2554.

ดาแมะ. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2554, 5 ธันวาคม 2554, 25 ธันวาคม 2554.

แดมอ. กรรมการมัสยิดกูบาใต้. สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2554, 5 พฤศจิกายน 2554, 8 พฤศจิกายน 2554, 15 กุมภาพันธ์ 2555, 20 พฤษภาคม 2555.

โต๊ะแว. แกนนำ “ดาวะห์” บ้านกูบา. สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2554.

นา. สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2554, 12 กรกฎาคม 2555.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (บรรณาธิการ). (2550). *มลายูศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์

บาบอเอ. สัมภาษณ์, 30 กันยายน 2554, 8 พฤศจิกายน 2554.

แบโอ. สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2555.

มง. สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2554, 12 มิถุนายน 2554, 8 พฤศจิกายน 2554, 8 ธันวาคม 2554, 5 ธันวาคม 2554, 12 มีนาคม 2555, 12 พฤษภาคม 2555.

มะลี. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล. สัมภาษณ์, 12 สิงหาคม 2554.

มาเนาะ. สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2554.

แมะ. สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2554.

ยีแย. สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2554, 30 กันยายน 2554, 25 ตุลาคม 2554, 8 พฤศจิกายน 2554, 12 พฤษภาคม 2555.

เย็ง. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล. สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2554, 2 กรกฎาคม 2554, 13 พฤษภาคม 2555.

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. (2551). *“ปาเยาะห์เนาะยาดีนายู” (มันยากที่จะเป็นนายู): ความเป็นชาติพันธุ์ ความหมาย และการต่อรองของมลายูในชีวิตประจำวัน.* (วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

สดาง. รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล. สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2554.

หมอนวดบ้านตะสะดา. สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2554.

อนุสรณ์ อุณโณ. (2556). *“นบีต๊ะมาแกปีแน” (นบีไม่กินหมาก): มลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย.* (รายงานการวิจัยเสนอกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม).

Bowen, J. R. (1993). *Muslims through discourse: Religion and ritual in Gayo society.* Princeton: Princeton University Press.

Bowen, J. R. (2003). *Islam, law, and equality in Indonesia: An anthropology of public reasoning.* Cambridge: Cambridge University Press.

Che Man, W. K. (1990). *Muslim separatism: The Moros of Southern Philippines and the Malays of Southern Thailand.* Singapore: Oxford University Press.

Frisk, S. (2009). *Submitting to God: Women and Islam in urban Malaysia.* Copenhagen: NIAS Press.

Griffith, R. M. (2000). *God's daughters: Evangelical women and the power of submission.* Berkeley: University of California Press.

Horstmann, A. (2007a). The Tablighi Jama'at, transnational Islam, and the transformation of the self between Southern Thailand and South Asia. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East, 27*(1), 26-40.

Horstmann, A. (2007b). The Inculturation of a transnational Islamic missionary movement: Tablighi Jamaat al-Dawa and Muslim society in Southern Thailand. *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia, 22*(1), 107-130

Idris, A. (1995). Tradition and cultural background of the Patani region, In V. Grabowsky (Ed.), *Regions and national Integration in Thailand 1892-1992.* Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Kamali, M. H. (2002). *Freedom, equality and justice in Islam.* Cambridge: Islamic Texts Society.

King, Philip. (2009). A Tin Mine in need of a history: 9th century British views of the Patani interior. In Patrick Jory and Jirawat Saengthong (Eds.), *The phantasm in Southern Thailand: Historical writings on Patani and the Islamic world.* (Volume 1) Conference Proceedings. 11-12 December 2009. Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.

Mack, P. (2003). Religion, feminism, and the problem of agency: Reflections on eighteenth-century Quakerism. *Signs: Journal of Women in Culture and Society, 29*(1), 149-177.

Mahmood, S. (2005). *Politics of piety: The Islamic revival and the feminist subject.* Princeton: Princeton University Press.

Messick, B. (1993). *The calligraphic state: Textual domination and history in a Muslim society.* Berkeley: University of California Press.

Metcalf, B. D. (2002). *"Traditionalist" Islamic activism: Deoband, Tablighis, and Talibs.* Leiden: ISIM.

Moosa, E. (2000). The dilemma of Islamic rights schemes. *Journal of Law and Religion, 15*(1/2).

Peletz, M. G. (2002). *Islamic modern: Religious courts and cultural politics in Malaysia.* Princeton: Princeton University Press.

Roff, W. R. (1998). Patterns of Islamization in Malaysia, 1890s–1990s: Exemplars, institutions, and vectors. *Journal of Islamic Studies, 9*(2), 210-228.

Shamsul, A. B. (1994). Religion and ethnic politics in Malaysia: The significance of the Islamic resurgence phenomenon. In C. F. Keyes, L. Kendall, & H. Hardacre (Eds.), *Asian visions of authority: Religion and the modern states of East and Southeast Asia.* Honolulu: University of Hawaii Press.

Shamsul, A. B. (2004). A history of an identity, an Identity of a history: The idea and practice of 'Malayness' in Malaysia reconsidered. In T. P. Barnard (Ed.), *Contesting Malayness: Malay identity across boundaries* (pp. 135-148). Kent Ridge: Singapore University Press.

Teeuw, A., & Wyatt, D. K. (1970). *Hikayat Patani: The story of Patani.* The Hague: Martinus Nijhoff.

Zimmerman, J. C. (2005). Roots of conflict: The Islamist critique of western value. *The Journal of Social, Political, and Economic Studies, 30*(4), 425-458.